AHMED GAZÂLÎ

Evliyânın büyüklerinden ve fıkıh âlimi. Künyesi Ebü'l-Feth olup ismi Ahmed bin Muhammed bin Muhammed bin Ahmed et-Tûsî el-Gazâlî'dir. Büyük âlim İmâm-ı Gazâlî'nin kardeşidir. Ahmed Gazâlî, birçok memleketler dolaştı. Tasavvuf erbâbını ziyâret edip, onların hizmetlerinde bulundu. Devamlı tefekkür ve ibâdetle meşgûl oldu. Derslerinin hâricinde, insanlarla zarûret hâlinde görüştü. 520 (m. 1126) senesinde, Kazvîn'de vefât etti.

Ahmed Gazâlî hazretleri, zamanındaki âlimlerin birçoğu ile görüştü ve onların sohbetlerinde bulundu. İlim ve fazilette üstün derecelere yükseldi. Irak'a gittiği zaman, insanlar, ilmi ve fazileti sebebiyle ona âşık oldular ve sohbetine koştular. Daha sonra, Bağdad'da va'z meclisi kurdu. İnsanlar, dersini dinlemek husûsunda izdiham meydana getirdiler. Sa'd bin Fâris el-Lebbâ'nın, onun ders vermesi için düzenlediği bu meclislerin sayısı seksenüçü buldu.

Ahmed Gazâlî'nin va'zları gönülleri alıcı ve te'sîrliydi. Kerâmetler sahibi, güler yüzlü bir zât idi. Fıkıh ilmi ile meşgûl olmasına rağmen, daha ziyâde insanlara va'zü nasîhatleriyle meşhûr oldu. İmâm-ı Gazâlî hazretlerine vekâleten de, bir süre Nizamiyye Medresesi'nde ders okuttu.

Hâfız es-Silefî, onun için; "Hemedan'da onun va'z meclisinde bulundum. Aramızda dostluk ve muhabbet vardı. O, zamanındaki insanların en zekîsi, en güzel ve metodlu konuşanı idi. Fıkıh ve diğer ilimlerde söz sahibiydi" demektedir.

Sa'd bin es-Sem'ânî ise: "Ahmed Gazâlî, sözü tatlı, va'zı hoş, kerâmet sahibi bir zât idi. Uzleti seçti. Tasavvuf ehline hizmette bulundu. Irak'a gitti. Va'zü nasihatte bulundu. İlim meclisinde çok âlim bulunurdu" demektedir.

Ahmed Gazâlî hakkında ayrıca, İbn-i Hallikân; "O, vâ'iz olup, va'zı hoş, görüşü güzel, kerâmetler sahibi bir zât idi." İbn-üs-Salâh ise; "Onun meclislerindeki va'zlarından meydana gelmiş, dört cild hâlinde hazırlanmış eserini gördüm" demektedir.

Ahmed Gazâlî, birgün kardeşi Huccet-ül-İslâm İmâm-ı Gazâlî hazretlerinin bir sözü hakkında buyurdu ki: "Kardeşim İmâm-ı Gazâlî'den işittim: "Meyyit (ölü), tabuta konduğu zamandan i'tibâren kırk yerde durdurulur ve Allahü teâlâ kendisine suâl sorar. Bir de Allahü teâlâdan, kalbimizi İslâm dîni üzerinde sabit kılmasını, fadl ve ihsânı ile hayır üzere selâmetle son nefesimizi vermemizi isteriz.

Ahmed Gazâlî hazretleri bir müşkille karşılaştığı zaman, rü'yâsında Resûlullah efendimizi (aleyhisselâm) görür, zor olan mes'eleyi arz eder, bu şekilde işin doğrusunu anlardı.

Ahmed Gazâlî buyurdu ki: "Va'z ve nasihat husûsunda kendimi ehil görmüyorum. Va'z, âlimlerin ilim nisabının zekâtıdır. Nisabı olmayan, nasıl ve nereden zekât verir? Eğri ağacın gölgesi hiç düzgün olur mu?"

Ahmed Gazâlî'nin Lübâb-ül-İhyâ adlı eserinden ba'zı bölümler:

Ahmed Gazâlî, Allahü teâlâya hamdü sena ve Resûlullaha (aleyhisselâm), Âline ve Eshâbına (r.anhüm) salâtü selâmdan sonra şöyle der: İhyâ-i Ulûmiddîn kitabı Arabca bir kitaptır. Tasnifi ve tanzimi pek güzeldir. Çok ince ve derin hakîkatleri ve sırları ihtivâ eder. Anlattığı mevzûlarla alâkalı haberleri, eserleri ve hikâyeleri içine alır. Peygamberlerin, Sıddîkların ve Selef-i sâlihînin yoluna götürür, ihyanın hacmi büyük olduğu için, insanların onunla meşgûl olmayı, onu okumayı terk ettiklerini görünce, Allahü teâlânın yardım ve tevfîki ile; onu, maksatlarını ve fâidelerini içerisine alacak şekilde kısalttım. Allahü teâlâdan, onunla amel etmekte beni muvaffak kılmasını dilerim.

İhya dört kısımdır. Birinci kısım ibâdetlerle alâkalı, ikinci kısım âdetler, üçüncü kısım mühlikât (helâka götüren şeyler), dördüncü kısmı ise, münciyâttır (insanı helak olmaktan kurtaran şeylerdir). Bu dört kısım da, kendi aralarında birçok bölümlere ayrılırlar.

İbâdet kısmının ilk bölümü, ilmin faziletidir. Allahü teâlâ ilmi şerefli kıldı. Onu başka şeylere üstün kıldı. İlim sahiplerini övdü ve onların derecelerini yükseltti. Bunun böyle olduğuna dâir naklî ve aklî delîller şöyledir:

> Naklî delîller: “Allahü teâlâ, kendinden başka ilâh olmadığını, adâleti yerine getirerek (delîllerle) beyân eyledi. Melekler ve âlimler de buna imân ettiler.” (Âl-i İmrân-18) meâlindeki âyet-i kerîmesinde, Allahü teâlâ, önce yüce zâtıyla başladığı şehâdette, ikinci derecede melekleri, üçüncü derecede olarak da ilim ehlini zikretmiştir. “Allah, içinizden îmân edenleri yüceltir. Bunlardan kendilerine ilim verilenler için ise, (Cennette) dereceler vardır.” (Mücâdele-11) meâlindeki âyet-i kerîmenin tefsîrinde İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyuruyor ki: “Âlimler ile câhiller arasında, yediyüz derece fark vardır. Her derecenin arası da, beşyüz senelik yol kadardır.” Hazreti Hasen, “Yâ Rabbî! Dünyâda ve âhirette bize iyilikler ver, bizi nârın (ateşin) azâbından koru.” (Bekâra-201) meâlindeki âyet-i kerîmesinin tefsîrinde: “Dünyâdaki hasene (iyilik) ilim ve ibâdet, âhıretteki ise Cennettir” buyurdu. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “De ki, hiç bilenlerle bilmiyenler bir olur mu?” (Zümer-9), “Kulları arasında, Allahü teâlâdan en çok korkanlar âlimlerdir” buyurdu (Fâtır-28).

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Âlimler, peygamberlerin vârisleridir” buyuruyor. Peygamberlikten üstün rütbe olamayacağına göre, bu mirasa sâhib olmaktan büyük şeref tasavvur edilemez. Diğer bir hadîs-i şerîfte ise; “Yer ve gök ehli, âlim için Allahü teâlâdan mağfiret diler” buyuruluyor. Hangi makam, âlimlerin bu makamından daha yüksektir? Göklerde ve yerde bulunan melekler, O’nun için istiğfar ediyorlar. Başka bir hadîs-i şerîfte ise; “İlim, şerefli olanın şerefini arttırır. Köleyi, meliklerin, sultanların makamlarına yükseltir” buyuruldu. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bu mübârek sözü ile, ilmin dünyâdaki meyvesinin ne kadar çok olduğunu beyân buyurmuşlardır. Âhıret, ebedi ve daha hayırlı olduğuna göre, ilmin oradaki faydasının daha üstün olacağı açıktır.

Server-i âlem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kıyâmet gününde üç sınıf insan şefaat eder. Bunlardan; önce peygamberler, sonra âlimler, sonra şehîdler şefaat ederler” buyuruyor. Şehidliğin fazileti çok olmakla beraber, hadîs-i şerîfte, âlimlerin rütbesi, Peygamberlerden sonra, şehîdlerden önce getirildi.

Diğer hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruluyor: “Kıyâmet gününde; Âlimlerin mürekkebi, şehîdlerin kanı ile beraber tartılır.”

“Beş şeye bakmak ibâdettir. Ana-babaya, Kur’ân-ı kerîme, Kâ’be-i muazzamaya zemzeme ve âlime.”

“Yeryüzünde en üstün ve kıymetli ev beş tânedir. Ka’be-i muazzama, benim mescidim (Mescid-i Nebî), Mescid-i Aksa, diğer mescidler ve âlimin kaldığı ev.”

İlim hakkında İslâm büyüklerinin sözleri: Hazreti Ali bin Ebî Tâlib ilim, maldan hayırlıdır. Çünkü; malı, sen koruyacaksın. Fakat ilim seni korur. Mal

sarf etmekle azalır, ilim sarf etmekle çoğalır, buyurdu. Yine Hazreti Ali, “Âlim; gündüzleri oruçlu olduğu hâlde harb eden, geceleri de ibâdetle geçiren mücâhid âbidden daha üstündür. Bir âlimin ölümü ile İslâm âleminde bir gedik açılır. Açılan bu boşluğu, onun gibi yetişecek bir âlimden başkası dolduramaz” buyurdu.

Ebü’l-Esved (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hiçbir şey ilimden üstün değildir. Çünkü sultanlar, insanlara hükmeder. Âimler ise sultanlara hükmeder.”

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh)da buyurdu ki: “Süleymân aleyhisselâm, ilim ile mal arasında serbest bırakıldı. Süleymân aleyhisselâm ilmi seçti. Kendisine ilim ile beraber, mal ve mülk de verildi.”

Abdullah İbni Mübârek’e; “Gerçek insanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Âlimlerdir” cevâbını verdi. “Hakîkatte sultanlar kimlerdir?” diye sorulunca, “Zâhidlerdir” dedi. “Sefil kimseler kimlerdir?” diye sorulunca, “Din kisvesi altında, dünyâ menfaati sağlıyanlardır” diye cevap vererek, âlimlerden başkasını insandan bile saymamaktadır. Çünkü insanları hayvanlardan ayıran en büyük husûsiyet, akıl ve ilimdir, insan, insanlık şerefinin kendisiyle kazanıldığı husûsiyetlerle, gerçek insanlığını kazanabilir. Yoksa insan, kuvvetli olduğu için insan değildir. Eğer böyle olsaydı, deve ondan daha kuvvetlidir. Büyük olmakla da, insan, insan değildir. Çünkü fil ondan daha büyüktür, insanlık, kahramanlık ve cesâret ile de olmaz. Çünkü arslan daha cesurdur. Çok yemek ile de olmaz, çünkü öküzün karnı daha büyük ve daha oburdur. Bilakis insan, ilim için, Allahü teâlâyı bilmek için yaratılmıştır. Ahmed bin Kays, “İlim ile desteklenmeyen her izzetin sonu zillettir” buyuruyor.

Büyüklerden bir zât oğluna; “İlme sarıl. Çünkü sen muhtaç olursan, ilim senin için mal ve sermâye olur. Kimseye muhtaç olmazsan, ilim senin süsün olur” diye vasıyyet etti.

Aklî delîller: ilmin başka şeylere üstünlüğü, iki şey sebebiyledir. Birincisi, ilmin bizzat kendisi tatlı ve lezzetlidir, ikincisi ve en önemlisi de; ilim, insanı âhıret saadetine götürür ve Allahü teâlâya yaklaştırır. İnsanlar için en önemli ve en kıymetli şey, âhırette ebedî saadete kavuşabilmektir. En faziletli şey ise, âhırette ebedî saadete ulaştıran şeydir, İlim, insanı âhırette saadete ulaştırdığı için, en hayırlı amel olmaktadır.

İlim öğrenmenin fazileti ve bunun, naklî ve aklî delîlleri: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Eğer bilmiyorsanız, zikr ehlinden (âlimlerden) sorunuz” buyuruyor (Nahl-43). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde şöyle buyuruyor: “İlim öğrenmek, her müslümana farzdır”, “Bir saat ilim öğrenmek, yüz rek’at nafile namaz kılmaktan hayırlıdır.”

Allahü teâlâ, bilmeyenin, bilenden sormasını emretti. Âlime de, câhile güzel bir şekilde cevap vermesini emretti ve şöyle buyurdu: “İsteyeni de azarlama” (Duhâ-10). Resûl-i ekrem bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ kıyâmet günü, bildiği hâlde sustuğu için, âlime azâb eder. Câhile de, câhil olduğu hâlde sorarak cehlini gidermediği, sorup öğrenmediği için azâb eder” buyuruyor. Ebû Zer’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “İlim meclisine gelmek, bin rek’at nafile namaz kılmaktan, bin hastayı ziyâret etmekten, bin cenâzede bulunmaktan daha hayırlıdır” buyurunca, Eshâb-ı Kirâm “Yâ Resûlallah! Kur’ân-ı kerîm okumaktan da mı daha hayırlıdır?” diye sordular. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “Kur’ân-ı kerîm, ancak ilim ile fayda verir” buyurdu.

Feth-el-Mûsulî: “Hasta bir kimse, yemekten, içmekten ve ilâçtan men edildiği zaman ölür, değil mi?” diye sorunca, yanındakiler “Evet” dediler. Bunun üzerine o şöyle dedi: “Kalb, üç gün ilim ve hikmetten alıkonulunca ölür.” Kalbin gıdası ilim ve hikmet iledir. Kalb bunlarla canlı kalır, ilimden nasîbini almayan kalb hasta olur. Fakat insan bunun farkına varamaz. Çünkü, o dünyâyı sevdiği ve onunla meşgûl olduğu için, ilimden nasîbini almayı düşünecek fırsatı bile bulamaz. Nitekim, harb zamanında fazla heyecan, korku ve endişeden dolayı, yaranın acısı duyulamaz. İnsanlar, ölüm gelince herşeyi anlıyacaklar, pişman olacaklar. Fakat bu pişmanlık fayda vermiyecektir. İnsanlar uykudadırlar, öldükleri zaman uyanırlar. Ebüdderdâ (radıyallahü anh): “Ya âlim ol, ya talebe, yahut dinleyici ol! Bunların hâricinde olma Yoksa helak olursun” buyurmuştur. Hazreti Ömer buyurdu ki: “Gecelerini

ibâdetle, gündüzlerini oruçla geçiren bin âbidin ölümü, bir âlimin ölümünden daha hafif kalır.”

İmâm-ı Şafiî ise; “İlim taleb etmek, nafile namazdan daha üstündür” buyurmuştur.

Farz-ı kifâye olan ilimler: Bunlar, esas i’tibâriyle dînî ilimler ve dînî olmayan ilimler diye ikiye ayrılır. Dînî ilimler, yalnız Peygamberlerden öğrenilen ilimlerdir. Dînî ilimler; usûl, fürû’, mukaddimât ve mütemmimât olmak üzere dörde ayrılır. Usûl; Edille-i Şer’iyye (Dörd dînî delîl, kaynak), Fürû’ ise, bu asıllardan çıkarılan ilimlerdir. Bu, iki kısımdır. Birisi, dünyâ işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Fıkıh ilmi bunları anlatır. Bu ilimle uğraşanlara “Fakîh” denir. Diğeri, âhıret işlerinin tanzimi ile alâkalı ilimlerdir. Bunlarda kalbin, iyi ahlâk, kötü ahlâk ve Allahü teâlâ katında sevilen ve sevilmeyen hâllerini bildiren ilimlerdir. Mukaddimât ise, ilimleri elde etmeye yarıyan âlet kabilindendir. Lügat ve nahiv ilmi gibi ilimlerdir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmi ve sünnet-i seniyyeyi bilmeye vesiledir. Mütemmimât da bu saydığımız üç kısmı tamamlıyan ilimlerdir. Mütemmimât da üçe ayrılır, ilki, Kur’ân-ı kerîmin okuma şeklini, harflerin okunuş ve çıkış yerlerini bildiren ilimdir, ikincisi, Kur’ân-ı kerîmin ma’nâsını anlamakla alâkalı ilimlerdir, tefsîr gibi. Üçüncüsü, Kur’ân-ı kerîmin ahkâmıyla alâkalı ilimlerdir. Nâsih, mensûh, hâss, nass, zâhir gibi husûslar ve bunların ba’zıları ile amel edip, ba’zıları ile amel etmemek keyfiyyeti beyânında olan ilimlerdir. Bunları anlatan ilme Usûl-i fıkh denir. Bunların hepsi övülmüş olan ilimlerdir.

Kötülenmiş ilimler: ilim, ilim olması bakımından kötülenmemiştir. Ba’zı sebeblerle, insanlar hakkında zem edilmiştir. Sihir, tılsımât, şu’beze (gözbağcılık) v.s. gibi.

Mübah olan ilimler: Şiir, târih, tıb, hesab, hendese, astronomi gibi ilimlerdir. Fakat bu ilimlerle uğraşanların bir kısmı doğru yoldan ayrılıp; ilmin emretmediği şeylerle uğraşıp dalâlete düştüler. Küçük çocuk, nehre düşmesinden korkulduğu için nasıl nehir kenarında korunuyorsa, zayıf kimse de bu ilimlerle uğraşırken dalâlete düşmekten korunmalıdır.

Farz-ı ayn olan ilimler: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte bu ilimlere şöyle işâret buyurmuşlardır “İlim öğrenmek, her müslümana farzdır.” “Âlimler, buradaki ilimde ihtilâf ettiler. Kelâm âlimlerine göre, bilinmesi lâzım olan ilim kelâm ilmidir. Çünkü tevhîde onunla ulaşılır. Allahü teâlânın zâtı ve sıfatları onun ile bilinir. Fakîhler; ibâdetler, helâl ve haram olan şeyler, fıkıh ilmi olduğunu söylediler. Müfessirler ve hadîs âlimleri ise, Kur’ân-ı kerîm ve hadîs-i şerîfleri bilmektir; çünkü bütün ilimlere onlarla ulaşılır, dediler. Kısaca, her ilim dalındaki âlim, buradaki ilmin, kendi meşgûl oldukları ilim olduğunu söylediler. Fakat biz, buradaki ilimden maksadın âhıret ilmi olduğunu deriz. Bu ilim iki çeşittir. Biri muâmele ilmi, diğeri mukâşefe ilmidir. Muâmele ilmi: ibâdetler, âdetler, muhlikât (insanı helake ve felakete götüren şeyler) ve münciyât (insanın kurtuluşuna sebeb olan şeylerin) ilmidir. Diğeri mukâşefe ilmidir. Bu ilim, kalbe doğan öyle bir nûrdur ki, kalb kötü sıfatlardan temizlendiği zaman meydana gelir. Peygamberler, insanlara muâmele ilminden bahsederler ve bu ilmi tebliğ ederler. Âlimler de bu husûsta Peygamberlerin (aleyhisselâm) vârisleridir. Muâmele ilmini meydana getiren ibadet, âdet, muhlikât ve münciyâtın hakîkatlarını, semeresini ve neticesini bilmek, işte bu âhıret ilmidir. Kim bunlardan yüz çevirirse, âhırette helak olur.

Talebenin riâyet etmesi gereken âdâb: Bunlar yedi tânedir: İlki; nefsi, kötü ahlâk ve huylardan temizlemekdir Çünkü ilim öğrenmek, kalbi i’mâr etmekle olur. A’zâların vazîfesi olan namaz, nasıl necâsetten temiz olmadan olmuyorsa, bâtınî ibâdet ve kalbin ilim ile tamiri de ancak kalbi her türlü kötü sıfat ve vasıflardan, fenâ huylardan temizledikten sonra olur. Bu temizlik, hem zâhirî hem de bâtınî temizliği içine almaktadır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Müşrikler pistir”

buyurdu (Tevbe-28). Demek ki, pislik ve temizlik, yalnız dışa bağlı değil, kalb ile de alâkalıdır. Çünkü müşrikler, yeni hamamdan çıkmış ve temiz elbise giymiş olması bakımından temiz olabilir. Fakat onların cevherleri, ya'nî kalbleri şirk pisliği ile kirlenmiştir. Necâset, nefret edilen ve kendisinden uzaklaşılan birşey olduğuna göre, şirk pisliklerinden kaçmak daha mühimdir. Çünkü bâtın pisliği, âhırette insanı helâka götürür.

İkincisi: Dünyâ meşgûliyetlerinden alâkayı kesmektir. Çünkü dünyâ meşgûliyetleri, insanı ilimden alıkoyar. İnsan, bir anda iki şeyle meşgûl olamaz. Çünkü Allahü teâlâ, onda iki kalb yaratmamıştır. Düşünce dağılınca, hakîkatleri idrâk etmek zorlaşır.

Üçüncüsü: Hocaya karşı kibirli olmamak ve ona ukelâlık etmemektir. Bilhassa hastanın tabibe teslim olduğu gibi, hocaya teslim olmak lâzımdır. Sonra talebe hocasının yanında sükût ve teslimiyet üzere olmalıdır. Kısacası kendi görüşüne i'tibâr etmeyip, hocasının görüşüne bağlı kalmalıdır. Eğer bilinmeyen, anlaşılmayan birşey sorulacaksa, hocanın izni ile sormalıdır. Fakat anlayamayacağı, kavrıyamayacağı şeyleri sormamalıdır. Çünkü hoca, talebesinin durumunu ve anlatılacak şeyin zamanını daha iyi bilir.

Dördüncüsü: Daha ilmin başında, ister dünyevî ister uhrevî olsun, âlimlerin ihtilâflarına kulak asmamalıdır. Çünkü bu, zihni zorlar. Doğru düşünceden uzaklaştırır. Mes'eleleri idrâk edemez. Bunun için ilk iş, hocasının kabûl ettiği doğru yolu iyice anlamak ve ondan sonra, diğer mezheb ve şüpheli şeyleri araştırmaktır. Eğer hocası Ehl-i sünnet bir mezhebe bağlı olmayıp, gelişigüzel her mezhebden ve aralarındaki ayrılıklardan bahsederse, ondan vaz geçsin. Çünkü onun sapıtması, doğru yolu göstermesinden çok olur.

Beşincisi: Herşeyin en iyisini almalıdır. Bütün kuvvetini âhıret ilmine harcamalıdır. Önce muâmele ilmini (zâhirî ilimleri) öğrenmeli

Muâmele ilmi, mukâşefe ilmini elde etmeğe vesîle olur. Mukâşefe ilmi muâmele ilminin neticesi ve meyvesidir. Mukâşefe ilmi de ma'rifetullaha (Allahü teâlâyı tanımaya) kavuşturur.

Altıncısı: Okumaktan gayesinin, bu anda kalbini kötü huylardan temizleyip, faziletlerle süslemek, gelecekte ise Allahü teâlâya yakın olmak ve O'nun yakınlarından olma mertebesine kavuşmaktır. Bilgisiyle, riyaset, servet, makam, düşük adamlarla mücâdele ve akranlarına üstünlük gayesi göstermemelidir. Gayesi Allah rızâsı olunca, buna en elverişli olan ilmi aramalıdır. Bu da âhıret ilmidir. Bunun yanında, farzı kifâyeden sayılan lügat, nahiv ve benzeri ilimleri de küçümsememelidir.

Yedincisi: İlimlerin, gaye olan nisbetlerini öğrenip, ona göre okuyacağını seçmektir. Bütün kuvvetini, mühim olanın tahsiline sarfetmelidir. Mühimin ma'nâsı, dünyâ ve âhıretini alâkadar edendir. Dünyâ ve âhıretin ikisini bir arada toplamak mümkün olmayınca, âhıret ilmi tercih edilir. O zaman; dünyâ bir konak, beden bir binek, ilimler maksada ulaştıran bir vâsıta, maksad ise Allahü teâlâya kavuşmaktır? Çünkü, Allahü teâlâya rızâsı kazanılarak kavuşulursa, Cennet ve ebedî ni'metler elde edilir.

Hocanın da riâyet etmesi gereken yedi vazîfe vardır ve şunlardır:

1. Talebelere şefkatli olmak, onları evlâdı gibi kabûl etmektir. Çünkü Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Ben, sizin için, çocuğa karşı bir baba gibiyim" buyurdu. Anne ve babanın çocuğunu dünyâ ateşinden koruduğu gibi, Peygamber efendimiz de, ümmetini âhıret ateşinden korur. Onun için, hocanın hakkı, ana-baba hakkından daha büyüktür. Ana-baba, geçici olan şu fâni hayatın sebebidir. Hoca ise ebedî saadetin teminine vesiledir. Hoca olmasaydı, babasından elde ettiği, sâdece ona dünyâda

faydalı olurdu. Âhirette, ebedi hayâtı kazandıracak olan ancak hocadır.

2. Talebelere ders verirken Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) sünneti seniyesine uymaktır. Öğrettiği ilim için, hiçbir karşılık, mükâfat ve teşekkür beklememelidir, öğrettiğini, ancak Allah için öğretmeli ve gayesi Allahü teâlâya ulaşmak olmalıdır.

3. Hocalığın ince husûsiyetlerden biri sayılan bu vazîfesi de, doğrudan doğruya ve tahkir mahiyetinde olmayıp, îmâ ve şefkat yoluyla öğrenciyi kötü huylardan vazgeçirmektir. Çünkü kusuru açıkça söylemek, talebenin haya perdesini yırtar. Hocaya karşı hücum etme cüretini meydana getirir. O işte devam etmesine sebeb olur. Talebeyi açıktan değil de dolaylı ifâdelerle ikaz etmek, özellikle zekî olanları sözden ma'nâ çıkarmaya sevk eder. Bu, sözlerin ma'nâsını anlayan talebe de, ma'nâyı anlamaktan doğan bir sevinç ve ferahlık meydana getirir. O söz, talebenin doğru hareket etmesini sağlar.

4. Bir tek ilim üzerinde ders veren hoca, talebeye diğer ilimlerin lüzumsuzluğunu söylememelidir. Bilakis, fâideli olan her ilmi öğrenmesini talebelere tavsiye etmelidir. Birden fazla ilim öğreten muallimin, talebelere bu bilgileri sırayla ve talebelerin seviyesine göre vermesi gerekir.

5. Hocanın, talebenin anlayış ve kabiliyetine göre ders vermesi lâzımdır. Onun anlıyamıyacağı, seviyesinin üstünde olan şeyleri öğretmemelidir. Yoksa talebeyi dersten soğutur. Onlara, kavrayışlarına göre konuşmalıdır. Bu konuda Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Biz peygamberler topluluğu, insanların akıllarına göre konuşuruz" buyurdu. Talebe söyleneni anlıyabilse, fakat ondan istifâde edecek durumda olmasa, hocanın ona böyle şeyleri söylemesi uygun değildir. Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde Nisa sûresi 5. âyet-i kerîmede meâlen; "Aklı olmayanlara malınızı vermeyin" buyurarak, ilmi, kendisine zararlı olabilecek, kimselerden muhafaza etmenin evlâ olduğuna işâret buyurdu. İlmi lâyık olana vermemek ne kadar zulüm ise, lâyık olmayana vermek de en az onun kadar zulümdür.

6. Anlayışı az ve zekî olmıyan talebeye, onun seviyesine uygun, açık ve net olarak anlaşılabilen şeyleri anlatmak gerekir. Ona, burada senin anlıyamıyacağın daha nice mes'eleler var demekten sakınmak gerekir. Çünkü bu hâl, onun anlayabileceği şeylerde hevesini kırar ve zihnini kurcalar, Hocasının, kendisine karşı ilim öğretirken cimrilik yaptığını zanneder. O, herkesin her ince ve derin bilgileri anlıyabileceğini zanneder.

7. Hocanın, bildiği ve öğrettiği ilmiyle amel etmesi lâzımdır. İşi, sözüne uygun olmalıdır. Hareketleri, sözlerini yalanlamamalıdır. İşi ile sözü birbirinden farklı olursa, kendisine güven kaybolur. Kendisinin yediği bir şeyi, "Öldürücü zehirdir" diye insanlara kötüler ve onları bundan menetmek isterse, insanların o şeye istekleri artarak, "Eğer bu, iyi ve tatlı birşey olmasaydı, kendisi bunu yemezdi" derler. Denmiştir ki: "Sakın, kendin yaptığın işten başkasını menetme! Böyle yapmakla büyük hatâ işlemiş olursun." Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Kendinizi unutur da, başkalarına mı iyiliği emredersiniz?" (Bekâra-44) buyurarak bu durumu kötülemiştir.

Âhıret âlimlerinin ve kötü âlimlerin alâmetleri: Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimleri arasındaki ayırıcı farkı bilmek pek mühimdir. Dünyâ âlimleri ile, kötü âlimleri kast ediyoruz. Onların ilim elde etmekteki gayeleri, dünyâ ni'metlerine ve dünyâ ehli arasında makam ve mevkiye kavuşmaktır. Âhıret âlimleri ile dünyâ âlimlerini, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) şu hadîs-i şerîfleriyle birbirinden ayırmaktadır "Kıyâmet gününde en ağır azâbı görecek olan, Allahü teâlânın ilminden kendisini faydalandırmadığı âlimlerdir."

"Kişi, ilmi ile âmil olmadığı müddetçe âlim olamaz."

"Âhır zamanda, câhil âbidler ile fâsık âlimler geleceklerdir."

"Âdî kimselerle mücâdele, âlimlere karşı üstünlük taslamak ve bu sûretle yalnız insanların teveccühüne mazhar olmak için okumayın! Kim böyle yaparsa, o Cehennemdedir."

> “İlmini artırıp da, ahlâkını düzeltmeyen kimse, Allahü teâlâdan uzaklığını arttırmış olur.”

Hasen-i Basrî buyurdu ki: “Âlimlerin ilmini, hukemânın yollarını kendisinde toplamış, fakat amel bakımından sözü işine uymayan sefih kimseler gibi olma.” Ebüdderdâ (radıyallahü anh); “Bilmeyen kimseye bir defa yazıklar olsun. Bilip de amel etmeyene ise, yedi defa yazıklar olsun” buyurdu. Âlimlerin azâbının, bilmiyeninkinden daha fazla olması, iki sebebtendir: “İlki onlar, kendilerine uyulan, rehber durumundadırlar. Hazreti Ömer buyurdu ki; “Âlim hatâ edince, hâkim de hatâ eder.” ikincisi ise; onlar, ma’siyeti (günahları) bilerek yapmaktadırlar. Kötü âlimlerin pek aşağı hâlleri olduğu gibi, âhırette onlara yapılan azap, câhillerinkinden daha fazla olacaktır. Âhıreti kazanarak, azâbdan kurtulacak ve Allahü teâlâya yakın olacak âlimler, âhıret âlimleridir. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden ba’zıları şunlardır:

1. Onlar, ilimlerinin karşılığında dünyalık istemezler. Âhıret âlimlerinin ilk derecesi, dünyânın önemsizliğini, alçaklığını, geçiciliğini, âhıretin ise kıymetli ve devamlı olduğunu idrâk etmesi, dünyâ ve âhıretin birbirine zıt olduğunu, ikisinin birer kuma gibi olduğunu, birisini râzı edince diğerinin kızacağını, yine bu ikisinin terazinin iki kefesi gibi olduğunu, birisi tercih edilince, diğerinin hafif kalacağını ve sonra dünyâ ile âhıretin doğu ile batı gibi olduğunu, hangisine yaklaşılırsa diğerinden uzaklaşılacağını bilmektir. Kim dünyânın hakîkatini, mihnet ve meşakkatini, lezzetlerinin elemleriyle içice olduğunu, boş olduğunu, iyiliklerinin geçici olduğunu bilmezse, onun aklının selim olmadığı, bozuk olduğu anlaşılır. Bu söylenilenlere, müşâhede (gözlem) ve tecrübe şâhiddir. Bunları böyle bilmeyen ve idrâk edemeyen, âhıret âlimi değildir. Onlar, peygamberlerin Allahü teâlâdan getirmiş oldukları dini bilmeyenlerdir. Böyle kimseler, nasıl âlim sayılabilir. Bütün bunları bilip de, buna rağmen âhıreti dünyâya tercih etmiyenler, şeytanın esîrleri olurlar. Onları, nefislerinin arzu ve istekleri helak etmiş, şekavetleri onlara galip gelmiştir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmde ve hadîs-i şerîflerde övülen, dereceleri yüksek âlimlerden sayılamaz.

Mâlik bin Dinar buyuruyor ki: “Bir kitapda okudum. Allahü teâlâ: “Dünyâyı sevdiği vakit âlime vereceğim en küçük ceza, kalbinden bana yalvarırken duyduğu tadı çıkarmamdır” buyuruyor.”

Şöyle hikâye olunur: Şeytan, Fir’avn’ın sarayına girmişti. Fir’avn’ı istirahat ettiği yerde buldu. Kapıyı çaldı. Fir’avn, “Sen kimsin?” dedi. Şeytan, “Sen, bir de rablık da’vâsına kalkıyorsun. Hiç rab olan, kapının arkasındaki kimseyi bilmez mi?” dedi. Fir’avn şeytana, “En şerlimiz kim?” diye sordu. Şeytan, “Sensin” deyince, Fir’avn “Neden?” diye sordu. Şeytan, “Çünkü ben, bir anda doğu ve batıyı dolaşıyorum da, sana kul olmuyorum. Sen ise, kusurlar ve eksiklerle dolu olduğun hâlde, “Ben sizin en büyük rabbinizim” diyorsun. Sen böyle iken, ben senden daha kötü nasıl olurum?” dedi. Şeytan, bu konuşmalar ile Fir’avn’ın tutmuş olduğu yanlış yolu bırakıp, aklını başına toplamasından korkup, sözüne şöyle devam etti: “Bilmiyor musun bizden daha kötüsü kimdir?” deyince, Fir’avn “Hayır” cevâbını verdi. Bunun üzerine şeytan, “Dünyalık elde etmek için, âhıret amelleri yapan kimsedir” dedi.

> 2. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden birisi de, işinin sözüne uygun olmasıdır. Hareketleri ile sözleri birbirine uygun olmalıdır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Yapmıyacağınız şeyi söylemeniz, Allahü teâlânın indinde buğz ve hışım bakımından çok büyüktür” buyuruyor (Saff-3).

Allahü teâlâ Îsâ aleyhisselâma, “Ey Meryem’in oğlu, önce kendine nasihat et. Eğer kendin nasihat kabûl ediyorsan, insanlara da nasihat et. Eğer kendin söylediğini yapmıyorsan, kendi nasihatini kendin yerine getirmiyorsan, benden utan” buyurmuştur.

> Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Mi’râc gecesinde bir kavme uğradım, dudakları ateşten makaslarla kesiliyordu. “Siz kimsiniz?” diye sorunca onlar, “Biz hayrı emreder, fakat kendimiz yapmazdık, fenâlıktan men’ eder, halbuki kendimiz yapardık” diye cevap verdiler” buyurdu.

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kıyâmet günü, insanlara ilim öğretip, insanlar onunla amel ettiği hâlde, kendisi ilmiyle amel etmeyen kimseden başka, pişmanlığı daha şiddetli kimse yoktur.”

İbn-i Semmâk dedi ki; “Nice Allahü teâlâyı anan kimse vardır ki, Allahü teâlâdan gâfildir. Nice Allahü teâlâdan korkan kimse vardır ki, Allahü teâlâya cür’ette bulunur. Nice Allahü teâlâya yakın görünen kimse vardır ki, Allahü teâlâdan uzaktır. Nice Allahü teâlânın rızâsına, O’nun emirlerine uyup, yasaklarından sakınmaya da’vet eden kimse vardır ki, Allahü teâlânın rızâsına kavuşmaktan kaçar.”

İbrâhim bin Edhem şöyle anlattı: Bir taşın yanından geçiyordum. Taşın üzerinde, “Bana gel, ibret alırsın” yazılı idi. Yanına gittim. Onu çevirdim. Şöyle bir yazı vardı: “Sen, bildiğin ile amel etmiyorsun. Amel etmeyeceğin şeyi bilmeyi niçin istiyorsun?”

3. Âhıret âlimlerinin alâmetlerinden biri de, tâatları yapmak için istenen, âhırete faydalı olan ilmi, elde etmektir. Faydasız, mücâdelesi çok olan ilimlerden sakınmaktır. Lâzım olan amellerin bilgisini öğrenmeyi bırakıp da, mücâdele ve münâzara ile meşgûl olan kimsenin hâli şöyle anlatılabilir: Kendisinde birçok hastalıklar bulunan bir adam var. Bu sırada, kısa bir süre için mütehassıs bir tabibe tesadüf ediyor. Ona tıbbın ince mes’elelerinden sormakla meşgûl oluyor ve bu kısa zamanı kendisi ile alakası olmayan şeylerle geçiriyor. En mühim olanı, kendi hastalığını tedâvi ettirme fırsatını kaçırıyor. Böyle bir hareket, tam bir düşüncesizliktir. Bu bakımdan insanın, önce kendisine lâzım olan, âhırette hesaba çekileceği amellerin ilmini öğrenmesi gerekir. Yoksa, boş şeyle uğraşır. Hayâtı boşuna geçmiş olur.

4. Yemek, içmek, giymek ve ev ihtiyâçlarında israfa meyil etmemek, bunlarda orta yolu (iktisâdı) tercih etmektir. Bu husûsta Selef-i sâlihîne benzemek gerekir. Onlar, kendilerini zorlamadan, bulduklarını yer ve giyerlerdi. Onlar, örtülmesi farz olan yerlerini örtecek, sıcak ve soğuğa karşı koruyacak olan şeyi bulduklarında bunu kâfi görürlerdi.

Büyük zâtlardan birisi: “Giyeceğin en iyisi, bana hizmet edendir. En kötüsü ise, benim kendisine hizmet ettiğimdir” buyurdu.

5. Sultanlardan uzak olmaktır. Onların huzûrlarına girmemeli yanına gitmekten ve onların arasında konuşmaktan sakınmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Âlimlerin en kötüsü ümerâya (emir sahipleri) gidenlerdir. Ümerânın en iyileri, âlimlere gidenlerdir” buyurdu.

6. Âhıreti düşünen âlimler, bir konu hakkında fetvâ vermek için acele etmezler. Fetvâ vermekten kurtulma imkânı varsa beklerler. Fetvâ vermekten sakınırlar. Eğer, Kur’ân-ı kerîmin âyet-i kerîmeleri ile, hadîs-i şerîflerin metni ile, icmâ’ ve açık kıyâs ile, o mes’elenin hükmünü açıkça biliyor ise fetvâ verir. Eğer şüphe ettiği birşey sorulursa, bilmiyorum derler. Kendilerini böyle birşey için fetvâ vermekten korurlar. Başkasına havale eder, böylece işi sağlama bağlamış olurlar.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh), “Her istenen fetvâyı veren kimse mecnûndur” buyurdu.

Büyüklerden birisi şöyle dedi: “İlim çok olunca, kelâm az olur.”

7. Murâkabe ve mücâhede sûretiyle, mükâşefe ve muâmele ilmini elde etmeye çalışır. Çünkü nefsle mücâdele, kalb ilminin ince mes’eleleri hakkında müşâhedeye götürür. Böylece kalbde hikmet pınarları fışkırır. Bunlar, kitap, okumakla elde edilemez. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kim, bildiği ile amel ederse, Allahü teâlâ ona bilmediklerini öğretir” buyurdu.

8. Onlar, yakîni kuvvetlendirmek için çok gayret gösterirler. Çünkü yakîn, dînin sermâyesidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Yakîni, öğreniniz” buyuruyor. Bunun ma’nâsı, yakîn sahipleriyle buluşun, onlardan yakîn ilmini dinleyiniz. Onlara uymaya devam ediniz. Onların yakînleri gibi, onlara uyanlarda yakîn kuvvetli olur. Yakinin azı, çok amelden iyidir.

Resûl-i ekreme (aleyhisselâm), “Biri var, yakîni güzel, fakat günahı çok, diğeri ibâdette pek gayretli, fakat yakîni az” diye anlatılınca, Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Âdemoğlunun günâhı bulunur. Fakat onun tabiatı akıl, seciyyesi yakîn olursa, günahları ona zarar vermez. Çünkü o, ne zaman günah işlese tövbe ve istiğfar eder. İşlediği günahına pişmanlık

duyar. Allahü teâlâ onun fadlını devam ettirir ve bununla Cennete girer” buyurdu.

9. Dâima mahzûn, başı önüne eğik ve sükût hâlinde bulunurlar. Allahü teâlâdan korktuğunu; kıyâfetinde, ahlâkında, işinde, duruşunda, konuşmasında ve sükûtunda belli ederler. Kim ona bakarsa, Allahü teâlâyı hatırlar, görünüşleri ilimlerine şehâdet eder. Âhıret âlimleri; vakûr olmalarıyla, alçak gönüllükleriyle, insanlara, güleryüzlü muâmele etmeleriyle, simalarından bilinirler.

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Allahü teâlâ ilim verdiği kuluna, bununla beraber; hilm, tevâzu, güzel ahlâk ve rıfk da verir, işte bu, fâideli ilimdir.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Ümmetimin iyilerinden bir cemâat var ki, ilâhî rahmetin genişliğinden açıkta gülerler, azâbının korkusundan da gizli yerlerde ağlarlar. Bedenleri yerde, gönülleri göklerdedir. Rûhları dünyâda, akılları ise âhırettedir. Yürümeleri vekar iledir” buyurdu.

10. Onlar, amelleri bozan, kalbin huzûrunu kaçıran, vesveseyi hazırlayan ve fenâlığı harekete getiren şeylerden korunmak için, ilim öğrenmeye teşvik ederler.

Dinde asıl, şerden korunmaktır. Onun için denildi ki: “Fenâlığı, fenâlık yapmak için değil, fenâlıktan korunmak için öğrendim. Fenâlığı bilmeyenlerin çoğu, bilmiyerek kendisini fenâlığa kaptırır.”

Sözü ve yaşayışı ile Eshâb-ı Kirâma çok benzeyen Hasen-i Basrî’nin en çok anlattığı ve üzerinde durduğu; kalbe gelen hâtıralar, amellerin bozukluğu, nefsin vesvesesi ve nefsânî isteklerin gizli ve kapalı tarafları idi. Hasen-i Basrî’ye “Yâ Ebâ Sa’îd! Sen başkasından duymadığımız şeyler söylüyorsun. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında, “Huzeyfet-ül-Yemânî’den” dedi. Huzeyfe’ye de aynı şekilde, “Sahabenin hiç birinden duymadıklarımızı senden dinliyoruz. Bunları nereden öğrendin?” diye sorduklarında Huzeyfe (radıyallahü anh), “Resûlullahtan öğrendim. Resûlullah bunları yalnız bana öğretti” diyerek şöyle devam ederdi: “Herkes, Resûlullahtan (aleyhisselâm), hayırdan ve en faziletli amelin hangisi olduğunu soruyorlardı. Ben ise, şerden, amellerin âfetinden ve amelleri bozan şeylerden soruyordum. Çünkü bilirim ki, fenâlığı bilmeyen, iyiliği de bilmez. Bunun için Resûl-i ekrem de bunları bana öğretti. Hazreti Ömer, Huzeyfe’ye (radıyallahü anh) kendisinin durumunu sorunca, “Sende nifaktan eser yok” dedi. Hazreti Ömer bir cenâzeye çağırıldığı zaman, eğer orada Huzeyfe (radıyallahü anh) varsa, o cenâzenin namazını kılardı. Yoksa orayı terk ederdi. Huzeyfe (radıyallahü anh) için, sır sâhibi derlerdi.

Kalbin hâllerine ve makamlarına ehemmiyet vermek âhıret âlimlerinin âdetidir. Çünkü, Allahü teâlâya yakınlığa kavuşan kalbtir. Âhıret âlimlerinin bu on alameti, Selef-i sâlihînden olan âlimlerin bütün güzel huylarını içine alır. Öyleyse, kendini ya bu sıfatlarla vasıflandır veya onları kabûl etmekle beraber acziyetini i’tirâf et. Bir üçüncüsü olma.

Akâid: Genel bir akâid bilgisini, çocuğa ilk yetişme çağında iyi bir şekilde ezberletmek lazımdır. Sonra büyüdükçe, kısım kısım bu ezberlediklerine şuurlu olarak vâkıf olurlar. Zaman zaman, gerek çocukların ve gerekse halkın akâid bilgisini kuvvetlendirmek lâzımdır ki, i’tikâdları, inançları sarsılmasın. Fakat onların akîdelerini kuvvetlendirmede ta’kib edilecek yol, onlara kelâm ve cedel ilmini öğretmek değildir. Bilakis onlara Kur’ân-ı kerîmi, dînî bilgileri, ibâdetlerle meşgûl olmayı, sâlih kimselerle beraber olmayı öğretmekle ve “onlardaki Allah korkusunu ve onun huzûrunda boyun eğmelerini ve yalvarmalarını anlatmak ve göstermek gerekir.

Münâzara, cedel ve kelâm ilminden çok sakınmak lâzımdır. Münâzaranın bozduğu, yaptığından ve düzelttiğinden daha çoktur.

Taharetin fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Orada (Kûba mescidinde), günahlardan ve pisliklerden temizlenmeyi seven kişiler vardır. Allah da böyle çok temizlenenleri sever” buyuruyor (Tevbe-108).

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Temizlik îmânın yarısıdır” buyurdu. Bu âyet-i kerîme ve hadîs-i şerîfe dikkatle bakanlar, en önemli işin iç temizliği olduğunu anlar. Yoksa,

bâtın ma'nevî kirlerle dolu olduğu hâlde, zâhiri su ile temizlemek, îmânın yarısı olmaz.

Hazreti Osman şöyle anlattı: Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) ile beraber idim. Huzûrunda abdest alan birisi var idi. Bu sırada Resûlullah (aleyhisselâm) güldüler. Bunun üzerine "Niçin güldünüz, yâ Resûlallah?" dedim. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Allahü teâlânın, abdest alan kuluna olan ikramına güldüm. Abdest alıp a'zâlarını yıkayan her kul, ne zaman bir uzvunu yıkarsa, o uzuvdan su ile beraber günahlar dökülür" buyurdu.

Taharetin dört mertebesi vardır. Birincisi; a'zâları haramlardan ve günahlardan temizlemek. İkincisi; kalbi, kötülenen ve sevilmeyen sıfatlardan temizlemek. Üçüncüsü; kalbini, Allahü teâlâdan başkasının sevgisinden temizlemek. Dördüncüsü; bedeni, zâhirî pislikten temizlemek, ya'nî abdest ve gusül abdesti almak.

Zâhirî temizliğin, kalbdeki nûrun parlamasında büyük te'sîri vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Abdest üzerine abdest almak, nûr üzerine nûrdur" buyurdu. Kalbin ma'rifetlerinin te'sîrleri, a'zâlar üzerine aktığı gibi, zâhirî temizliğin de, bâtın üzerinde te'sîri büyüktür.

Namazın fazileti: Allahü teâlâ, Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Muhakkak namaz mü'minler üzerine, vakitleri belirli olarak farz olmuştur" buyuruyor (Nisâ-103).

Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde buyuruyor ki; "Allahü teâlâ, beş vakit namazı kullarına farz kıldı. Eksiksiz olarak, erkân ve âdabına riâyetle o namazları kılan kimseyi, Allahü teâlânın Cennete koyacağına va'di vardır. O namazları istenildiği gibi kılmayan kimseye, Allahü teâlânın bir va'di yoktur. Allahü teâlâ dilerse ona azâb eder, dilerse onu Cennetine koyar."

"Siz birini mescide girerken gördüğünüz zaman, onun imanlı olduğuna şehâdet ediniz."

Resûlullaha (aleyhisselâm), en faziletli amel sorulunca; "Farzları eda etmek, haramlardan sakınmak" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) birgün Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh); "Kalemin senin hakkında günah yazmamasını ister misin?" diye sordular. O da, "Evet, yâ Resûlallah" dedi. Bunun üzerine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Allahü teâlânın farz kıldığı şeyleri yap, haram kıldıklarından sakın, sana fâidesi olmayan sözü terk et, konuşma" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), namazın fazileti ile ilgili olarak hadîs-i şerîflerde buyurdu ki:

"Su, pisliği giderdiği gibi, beş vakit namaz da, günahları giderir."

"Namaz, Cennetin anahtarıdır."

"Kıyâmet gününde, kulun önce namazına bakılacaktır. Eğer namazı tamam ise, diğer amelleri kabûl olunur. Eğer namazı eksik ise, diğer amelleri kendisine çevrilir."

"Allahü teâlâ buyurdu ki: Kulum, farzları eda etmekle benim azâbımdan kurtulur. Nafilelerle ise bana yaklaşır."

Resûlullah (aleyhisselâm) Ebû Hüreyre'ye (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: "Ailene namazı emret. Allahü teâlâ sana ummadığın yerden rızık gönderir."

Cemâatin fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki; "Cemâatle kılınan namaz, yalnız kılınan namazdan yirmiyedi derece daha üstündür."

"Bizim ile münâfıklar arasındaki fark, yatsı ve sabah namazlarında bulunmaktır. Onlar bu iki namazda bulunmazlar."

Sa'îd bin Müseyyib buyurdu ki: "Yirmi senedir, ben ezanı mescidde dinledim."

Hâtim-i Esam (radıyallahü anh) dedi ki: “Cemâati kaçırınca, sâdece Ebû İshâk Buhârî beni ta’ziye ederdi. Halbuki benim bir oğlum vefât etseydi, şehrin bütün insanları beni ta’ziye ederdi. Görülüyor ki, dînen günah olan birşey, insanların yanında, dünyâya âit üzüntülerden daha hafif kalmaktadır.” Şöyle rivâyet edilir: “Selef-i sâlihîn, cemâatle tekbîri kaçırdıkları zaman, birbirlerine üç gün ta’ziyede bulunurlardı. Cemâati kaçırdıkları zaman ise, yedi gün ta’ziyede bulunurlardı.”

Ka’b-ül-Ahbâr (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Dört kimse için ma’zeret yoktur. Birincisi, Mekke-i mükerremeye gidecek kadar imkânı olup da hacca gitmeyen, ikincisi, önüne konulmuş yemek olduğu hâlde, kapıda duran fakiri eli boş olarak geri çeviren. Üçüncüsü, emr-i ma’rûf ve nehy-i münkere (iyiliği yapıp, kötülükten men etmeye) gücü yettiği hâlde bunu terk eden. Dördüncüsü, ezanı duyup da ona icabet etmiyen kimse.”

> Ebû Sa’îd-i Hudrî (radıyallahü anh) şöyle anlattı: “Biz, yedi kişi bir yerde bulunuyorduk. Yanımıza Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) geldi ve “Rabbiniz ne buyuruyor biliyor musunuz?” dedi. Biz, “Allah ve Resûlü bilir” dedik. Bunun üzerine Server-i âlem (aleyhisselâm); “Rabbiniz buyuruyor ki; kim evinde abdest alır, sonra ibadet etmek için câmiye gelirse, onun için benim katımda, kendisine azâb etmiyeceğime dâir bir ahd olur” buyurdu.
>
> Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kırk gün, iftitah tekbirini kaçırmamak şartıyla, beş vakit namazı cemaat ile kılan kimseye; Allahü teâlâ, biri nifaktan, diğeri de Cehennemden azâd olmak üzere iki berât yazar” buyurdu.

Denildi ki: “Kıyâmet günü bir kavim, yüzleri parlak yıldızlar gibi olduğu hâlde haşr olunacaktır. Melekler: “Siz ne amel işlediniz ki, yüzünüz böyle parlak?” diye sorarlar. Onlar “Ezanı duyunca başka hiçbir şeye bakmaz, hemen abdest alır, cemaata giderdik” derler. Sonra başka bir topluluk getirilir. Bunların yüzleri ise ay gibi parlamaktadır. Melekler onlara da amellerini sorunca, onlar da; “Biz dünyâda iken, vakit girmeden abdest alırdık” derler. Daha sonra başka bir topluluk getirirler. Onların ise yüzleri güneş gibi parlamaktadır. Onlara da amelleri sorulunca, “Biz ezanı mescidde dinlerdik” derler.”

> Secdenin fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen “... Secde eserinden (çok namaz kılmaları yüzünden meydana gelen) nişanları yüzlerindedir.” buyurdu (Fetih-29).

Denildi ki: Secde eseri; huşû’ nûrudur, bâtından zâhire, kalblerinden yüzlerine vurur ve parlar.

> Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kulun Allaha en yakın olduğu an, secde hâlidir” buyuruyor. Bu hadîs-i şerîf, “Secde et de (Rabbinin rahmetine) yaklaş” (Alâk-19) âyet-i kerîmesinin açıklamasıdır.

Rivâyet edilir ki: “İmâm-ı a’zam Ebu Hanîfe, vefâtı kendisine ma’lûm olunca, secdeye vardı. Secde vaziyetinde iken rûhunu teslim etti.”

İsmâil bin Ahmed emîr idi. Hastalandı, ölümüne yakın, üzerinde kilit bulunan bir sandık çıkardı. Herkes, onun içinde mücevher ve kıymetli şeyler var zannetti. Onu açtıklarında, içerisinde toprak bulunan bir kese gördüler. “Bu toprak nedir?” diye sordular. O şöyle cevap verdi. “Secde ettiğim yerlerin toprağıdır. Ne zaman Allah için secde etsem, o yerin toprağını toplardım, öldüğüm zaman, bu topraktan bir kerpiç yapıp, onu kabrimde, yanağımın altına koyun. Belki Allahü teâlâ, bana merhamet eder de, benden kabir azâbını kaldırır” diye vasıyyette bulundu. Vefâtından sonra onun dediği gibi yaptılar. Bir gece onu rü’yâda gördüler. Hâlinin nasıl olduğunu sorduklarında; “Rabbim beni, üzerine secde ettiğim toprağın hürmetine affetti ve kabir azâbını üzerimden kaldırdı” dedi.

> Huşû’un fazileti: Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Muhakkak mü’minler felah buldular (yani, Cennette ebedî kalmakla saadete kavuştular.) Onlar namazlarında Allahü teâlâdan korkarlar (O’na tezellül ve tevâzu gösterirler. Öyle ki, sağlarında ve sollarında olan kimseleri bilmezler).” buyuruyor. (Mü’minûn-1, 2). Allahü teâlâ bu âyet-i kerîmede, mü’minleri imânlarından sonra, huşû’ ile kıldıkları namazları sebebi ile medh buyurdu. Sonra kurtulanların vasıflarını saydıktan sonra meâlen; “Onlar ki, namazlarını

gereği üzere devamlı kılarlar” buyurdu (Mü’minûn-9). Sonra bu sıfatların semeresi hakkında da meâlen; “İşte bu vasıfları toplayanlar, vâris olanlardır ki, onlar, Firdevs Cennetine vâris olacaklardır” (Mü’minûn-10, 11) buyurup, âyet-i kerîmenin evvelinde, onları felaha, sonunda ise Firdevs Cennetine vâris olmakla vasfetti. Âyet-i kerîmedeki medhe kavuşabilmek için, namazı, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) işâret buyurdukları gibi kılmak lâzımdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Namaz kıldığın zaman (nefsine, hevâsına ve ömrüne) veda eden (ve mevlâsına teveccüh eden) gibi namaz kıl” buyurmuştur.

Yine Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Sahibini fenâlıktan alıkoymıyan namaz, Allahtan uzak olmaktan başka birşeyi arttırmaz.”

“Allahü teâlâ, bedeni ile beraber kalbi hazır olmayan kimsenin namazına bakmaz (değer vermez).”

Namazda, kalbi hazır etmenin ilâcı, hatıra gelen düşünceleri atmaktır. Birşeyi def ve yok etmek için, önce sebebini yok etmek lazımdır. Bunun için de sebebi iyi tesbit etmek lâzımdır. Hatıra gelen düşüncelerin geliş sebebi, ya insanın dışındaki bir sebepten dolayıdır. Veya namaz kılanın içindeki bir sebepten dolayıdır. Haricî sebebler şöyle söylenebilir: Kulağa gelen sesler ve gürültüler, göze çarpan şekiller. Bunlar namaz kılan kimseye sür’atle te’sîr ederek, insanı meşgûl etmeye başlar. Sonra zihin onlar vasıtasıyla başka düşüncelere dalar. Böylece, düşünceler zincirleme olarak birbirini ta’kib eder. Gözler ve kulaklar, çeşitli düşüncelere sebeb olur. Fakat, derecesi ve himmeti yüksek olan kimselerin, duyu organlarına gelenler, onları namazlarından alıkoymaz. Onlara te’sîr edemez. Onlar huşû’ ve kalb huzûru ile namazlarına devam ederler.

Şöyle anlatılır: “Müslim bin Yesâr birgün mescidde namaz kılıyordu. O esnada, mescidin direklerinden biri düştü. Câmide bulunan herkes dışarı kaçtığı hâlde, onun olaydan haberi yoktu. Çünkü o, namazda hiçbir şey düşünmediği ve duymadığı için, birşeyden haberi olmadı.”

Himmeti ve kuvveti zayıf olan kimsenin, düşüncesi namazda çeşitli mes’elelere takılarak darmadağın olur. İşte bunun ilâcı, bunun sebeplerini bilip, onlardan kurtulmaktır. Bu ilâçlardan ba’zısı şunlardır: Namaz kılan kimse, önünde zihnini meşgûl edecek birşey bırakmamalı. Namazı duvara yakın kılmalı ki, gözün mesafesi daralsın. Çünkü gözün görüş mesafesi genişledikçe, zihni de dağılır. Nakışlı ve boyalı yaygılar üzerinde namaz kılmamalı. Bunlar göz vasıtasıyla kalbi meşgûl eder. İbn-i Ömer (radıyallahü anh), namaz kılacağı yerde; kılıç, kitap, kalem gibi hiçbirşey bırakmazdı. Hepsini ortadan kaldırırdı. (Çünkü bunlar, namaz kılanın önünde, göz vasıtasıyla düşüncesini meşgûl etmektedirler.)

Himmetleri kuvvetli olanlar, namazın kemâlini, sağlarında ve sollarında olanları tanımamakta görürler.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: “Namaz, âhıret işlerindendir. Namaza girince, dünyâdan çıkmış olursun.”

Hâtim-i Esam’a nasıl namaz kıldığı sorulunca, şöyle cevap verdi: “Namaz vakti gelince, temiz bir kalb ile niyet ederek abdest alırım. Abdest uzuvlarımı yıkar, kalben de tövbe ederim. Sonra câmiye giderim. Bütün a’zâlarım, namaz için hazır hâle gelinceye kadar beklerim. Namaza başlayacağım zaman Mescid-i Harâm-ı gözümün önüne getirir, Makâm-ı İbrâhim’i iki kaşım arasında tutar, Cenneti sağımda, Cehennemi solumda, Sıratı ayaklarımın altında, can alıcı meleği arkamda düşünür, kalbimi Allahü teâlâya teslim eder, sonra ta’zimle Allahü ekber der, hürmetle kıyâm, heybetle kırâat, tevâzuyla rükû’, tazarru’ (kendini alçaltma, yalvarma) ile secde, hilm ile cülus (tehıyyattaki oturuş), şükürle selâmı yerine getiririm. Benim namazım böyledir.”

Bâtınî sebeblere gelince, bunlar zâhirî sebeplerden daha kuvvetli ve çetindir. Çünkü dünyâ işleri hakkında düşüncesi iyice dağılmış olan bir kimse, kalbini birşey üzerine veremez. Devamlı bir daldan diğerine konar. Kalbine gelen düşünceler onu meşgûl etmek için kâfidir. Bunun ilâcı ise, âhırete âit işleri düşünmektir. Kendisini Allahü teâlânın huzûrunda duruyor kabûl eder. Eğer zihnini kurcalayan ve meşgûl eden şeyler bununla gitmezse, kalbinin huşû’una mâni olan şeyleri terk etmekten başka çâresi yoktur. Şüphesiz kalbini meşgûl eden

bu şeyler, kendisince mühim olan şeylerdir. Bunların kendisi için mühim olması, nefsinin arzu ve istekleri sebebiyledir. Onun için, nefsini bu şehvetlerinden (arzu ve isteklerinden) sıyırarak onu cezalandırır. Nefsini bu bağlarından koparır. Bu şöyle açıklanabilir: Birisi başını dinlemek için bir ağacın altında oturduğunda ağaçtaki kuşların sesi onun kalbini karıştırır. O kimse, kuşlara bir dal parçası atarak kovalar, kendi hâlinde oturmaya devam eder. Fakat kuşlar yine bağırıp çağırmaktadır. Bu sefer, küçük odun parçalarıyla onları kovalar. Bu sırada ona bir ses, “Eğer onlardan kurtulmak istiyorsan, bu ağacı sök oradan çıkar” der. Şehvet ağacı da böyledir. Kalbe gelen bu hâtıraların ve şehvetlerin tek sebebi vardır. O da dünyâ sevgisidir. Dünyâ sevgisi her hatânın başıdır. Bu bakımdan dünyâ sevgisini kalbden çıkarmalıdır.

Namazı kılarken, kalbde huzûrun hâsıl olması için gerekli şeylerin beyânı: Eğer âhıreti isteyenlerden isen, namazı ta’dili erkana uyarak, huşû’ içerisinde, kulluğun ve acziyetinin idrâkinde olarak kıl Müezzinin sesini işittiğin zaman, kalbinde, kıyâmet günündeki çağırılmanın korkusunu hazır’ et Müezzinin ezanını işittiğinde, içinde sevinç ve neş’e duyuyorsan, bil ki, kıyâmet gününde sen müjde ve kurtuluşunla çağırılacaksın. Selef-i sâlihîn ezanı duyunca, her işini bırakır, namaz kılmak için cemâate koşarlardı.

Abdest ile namaz kılacağın yere geldiğin zaman, kalbindekilerden gâfil olma. Kalbini tövbe ve istiğfarla temizle. Çünkü kalb, Rabbinin nazargâhıdır. Sen avret mahallini örttüğün zaman, bunun ma’nâsını şöyle bil: Sen bedenini insanların gözlerinden sakladın, örttün. Çünkü senin avret mahallini insanlar görmekteydi. Fakat senin içindeki gizli kusurlarını göremiyorlar. Bunu ancak Rabbin bilir. Öyleyse, içindeki bu kusurlarını ve ayıplarını, namaz kılacağın yere girmeden dışarıda bırak. Şunu iyi bil ki, Allahü teâlâ herşeyi görür. Ondan hiçbir şey gizli kalmaz. İçteki bu ayıpları, sâdece pişmanlık, haya ve Allah korkusu temizler. Bunları kalbe getirmekle havf (Allah korkusu) ve haya ordularını harekete geçirerek nefsini öldürürsün. O zaman, Allahü teâlânın huzûrunda günahlarından dolayı pişmanlık duymuş, sonra Rabbinin huzûruna, korku ve hayadan başı eğik olarak dönen suçlu bir kulun duruşu gibi durursun. Kıbleye yöneldiğin zaman şöyle düşün: Gerçek bir kıbleye dönüş, senin sâdece Kâ’be-i muazzamaya dönüşündür, işte bunun gibi, kalbin Allahü teâlâya yalvarması, kalbin Allahü teâlâdan başkasının sevgisini kendisinden uzaklaştırması ile olur. Ayakta iken; kıyâmet gününde Allahü teâlânın huzûrunda bulunduğunu hatırla Allahü ekber diye tekbîr alınca, kalbinin dilini yalanlamaması lazımdır. Allahü teâlâ senin yalancı olduğunu bilir. Nitekim Allahü teâlâ, münâfıkların içlerinden tasdik etmedikleri hâlde dilleriyle “Muhammed (aleyhisselâm) Allahın Resûlüdür” sözlerinin de yalan olduğunu bilmektedir. Eğer hevân, (arzu ve isteklerin) sana Allahü teâlânın emrinden daha galip ise, sen hevana, Allahü teâlâdan daha çok itaat ediyorsun demektir.

E’ûzü’yü okuyunca, şeytanın senin düşmanın olduğunu, senin, Allahü teâlâya yalvarıp yakarmanı, Allahü teâlâya secde etmeni, hasedinden dolayı kalbini Allahü teâlâdan çevirmek için fırsat kolladığını, kibrinden dolayı Âdem’e (aleyhisselâm) secde etmemesi yüzünden la’nete uğradığını bil. Şeytana itaat etmekten çok sakın. Çünkü şeytana itaat büyük günahtır. Kırâatleri (Fâtiha ve zamm-ı sûreyi) okuyunca, okuduklarının ma’nâsını bil. Allahü teâlânın o okuduklarında sana olan emrini ve yasaklarını bil. Rükû’ yaptığın zaman, Rabbinin azamet ve kibriyâsını çok yüce, kendi nefsini ise hor ve hakîr olarak gör. Allahü teâlâ her büyükten daha büyüktür. Bu ma’nâyı kalbine ve diline yerleştirmek için, Rabbini tesbihi tekrarla. (Ya’nî “Sübhâne Rabbiyel-azîm” de!)

Secde ettiğin zaman, en şerefli a’zân olan yüzünü, ayak altında çiğnenen toprak üzerine koy. Çünkü, sen topraktan yaratıldın ve yine oraya döneceksin. Bu anda Allahü teâlânın büyüklüğünü hatırlayarak, “Sübhâne Rabbiyel-a’lâ” de ve bunu tekrar ile bu inancını kuvvetlendir. Teşehhüdde otururken, Allahü teâlânın huzûrunda olduğunu düşünerek edebli bir şekilde otur ve “Ettehiyyâtü” duâsını, ma’nâsını bilerek oku. Selâm verdiğin zaman, hazırda bulunanlara ve meleklere selâm vermeyi ve namazın sona erdiğini niyet etmelisin. Allahü teâlânın fadlı ve keremi ile bu ibadeti yapmaya muvaffak olduğunu bilerek O’na şükretmeyi ve bu namazı, son namazın olduğunu ve belki gelecek namaz vaktine kavuşamayacağını hatırlayarak, gizli ve aşikâr kusurlarından dolayı Allahü teâlâdan kork ve haya et. Bununla beraber, namazını Allahü teâlânın fadlı ve keremiyle kabûl edeceğini ümit et.

Huşû’, ta’zim ve haya gibi bâtınî şartlara riâyet ederek, yalnız Allahü teâlânın rızâsı için kılınan namazlar, mükâşefe ilminin kapısı demek olan ilâhî nûrların kalbde parlamasını temin eder. Yer ve gök inceliklerini, rubûbiyyetin sırlarını keşfeden

Allahü teâlânın veli kulları, bu mertebeye ancak namazda ve özellikle secdede yükselebilirler. Zîrâ kulun Rabbine en yakın olduğu an secde hâlidir.

Sadakanın fazileti: Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Mallarını Allah yolunda harcayanların hâli, her başağa yüz dâneli yedi başak bitiren bir tohumun hâli gibidir. Allah dilediği kimseye daha kat kat verir. Allahın ihsânı çok geniştir, herşeyi hakkıyla bilendir" buyuruyor (Bekâra-261).

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), sadakanın fazileti hakkında buyuruyor ki: "Bir hurma da olsa sadaka verin. Çünkü o bir hurma açlığı giderir, suyun ateşi söndürdüğü gibi hatâları da söndürür, yok eder."

"Bir hurmanın yarısıyla bile olsa, Cehennem ateşinden sakının. Onu da bulamazsanız, tatlı ve güzel söz ile Cehennem ateşinden sakının."

"Sadaka, yetmiş kötülüğün kapısını kapatır.",

"Gizli sadaka, Allahü teâlânın gazâbını söndürür."

Hazreti Îsâ (aleyhisselâm); "Kim birşey isteyeni eli boş çevirirse, onun evine melekler bir hafta uğramaz" buyurdu.

Lokman Hakim oğluna dedi ki: "Bir günah işlediğin zaman, bir sadaka ver."

Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), sadaka olarak şeker dağıtır ve Kur'ân-ı kerîmden meâlen; "Sevdiğiniz şeylerden sadaka vermedikçe, siz, Cennete kavuşamazsınız" (Âl-i İmrân-92) âyetini okur: "Allahü teâlâ bilir ki, benim en çok sevdiğim şey şekerdir" derdi.

Ubeydullah bin Ömer buyurdu ki: "İnsanlar kıyâmet günü çok aç, susuz ve çıplak olarak haşr olacaklar, ancak Allahü teâlâ için yedireni, Allahü teâlâ doyuracak, Allahü teâlâ için içireni, Allahü teâlâ içirecek ve Allahü teâlâ için giydireni yine Allahü teâlâ giydirecektir."

Sırrî-yi Sekatî buyuruyor ki: "Sadakada dört haslet vardır. Birincisi, sadaka senin yanında iken azdır. Onu verdiğin zaman çok olur. İkincisi, o seninle beraber olunca yok olur. Onu verince bakî olur. Üçüncüsü, senin yanında olunca, senin olmaz. Verdiğin zaman senin olur. Dördüncüsü, seninle olunca, sen onu korursun. Onu verdiğin zaman, o seni korur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Sadaka, sahibinden yetmiş belâyı def eder" buyurdu."

İhlâs sahiplerinden bir kısmı, sadakanın gizli verilmesinin, bir kısmı da, açıktan verilmesinin daha faziletli olduğunu söylediler.

Zekât ve sadakayı gizli vermenin sırları: Birincisi, sadaka alanın gizli kalmasına sebeb olur. Böylece alanın şeref ve haysiyeti kırılmamış olur.

İkincisi, sadakayı gizli vermek, alanı ve vereni insanların diline düşmekten ve sû-i zanlarına kapılmaktan kurtarır. Çünkü, insanlar birbirlerini kıskanırlar. Sadaka alan için, zengin olduğu hâlde aldı veya hakkından fazla aldı deyip, aleyhinde dedikodu yaparlar. Haset, sû-i zan ve gıybet büyük günahlardandır. Bunun için sadakayı gizli verip, insanları böyle günahlardan korumalıdır.

Üçüncüsü, gizli vermek, verenin amellerini gizlemesine yardımcı olur. Çünkü gizli vermek, açıktan vermekten daha üstündür. Bir şahıs âriflerden birine, herkesin gözü önünde birşey verdi. O zât, bunu kabûl etmedi. Bunun üzerine o şahıs, "Allahü teâlânın sana gönderdiğini neden reddediyorsun?" diye sordu. Ârif olan o zât da, "Sen herkesin görmesini isteyerek bunu bana verdin. Sâdece Allahü teâlânın görmesine kanâat etmedin. Ben de sana riyanı, ya'nî Allahü teâlânın rızâsı için değil de, herkes görsün diye verdiğin şeyi, sana geri iade ettim" dedi.

Dördüncüsü, aşikâre sadaka almakta, zelîl ve hakîr olmak vardır. Halbuki, müslümana zillet yakışmaz.

Beşincisi, sadakayı gizli almakta ortaklık şüphesinden sakınmak vardır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Kime, yanında başkaları da olduğu hâlde bir hediye verilirse, yanındakiler de ona bu hediyede ortaktırlar" buyurdu.

Zekât ve sadakayı aşikâre vermenin sırları: Birincisi, sadakayı açıktan vermek, kişinin doğruluk ve ihlâsına delîldir.

İkincisi, ârif olan kimse, sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözetir. Ârif kimse için, gizlide ve açıkta vermek arasında hiçbir fark yoktur. O, her ikisinde de Allahü teâlânın rızâsı için verir. Zâten, açıkta ve gizlide verirken, niyette bir değişiklik olursa, riya olur.

Üçüncüsü, sadakayı açıktan vermekte, ni'mete şükür sünnetini yerine getirmek ma'nâsı da vardır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Rabbinin ni'metini (ya'nî, Kur'ân-ı kerîmde bildirilenleri insanlara) anlat (ki, bu, ni'metin şükrüdür)." buyuruyor (Duhâ-11). Ni'meti gizlemek, ni'meti verene nankörlük olur. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Onlar cimrilik ederler, insanlara da cimriliği tavsiye ederler. Allahın kendilerine fadlından verdiği şeyleri saklarlar. Biz de böyle ni'metleri gizleyen nankörlere hor ve rüsvay edici bir azap hazırladık" buyurdu (Nisâ-37).

Bütün bunlara göre, kesin olarak gizli vermenin veya açıktan vermenin mi daha üstün olduğunu söyliyemeyiz. Durum şahıslara, niyetlere göre değişir. Fakat her ikisinde de önemli olan, ihlâs sahibi kimsenin nefsini murâkabe altına alması lâzımdır ki, nefsinin ve şeytanın hîle ve oyununa gelmesin! Verirken sâdece Allahü teâlânın rızâsını gözeterek verebilsin. (Âlimlerin ekserisi, sadakayı açıkta vermenin şartlarını yerine getirmek güç olduğundan, gizli verilmesini tavsiye etmişlerdir.)

Zekât vermenin âdabı: Bunlar yedidir. Birincisi: Zekâtın farz oluşunun hikmetini anlamaktır. Zekâtın farz oluşunun hikmeti üçtür: 1. İmtihandır. Çünkü Kelime-i şehâdeti söylemek, tevhîdi kabûl etmek ve ibâdete lâyık olanın sâdece Allahü teâlâ olduğuna şehâdet etmektir. Şehâdetin hakkıyla yerine gelebilmesinin şartı, muvahhid (Allahü teâlânın birliğini kabûl eden) için, Allahü teâlâdan başka sevdiği ve rızâsını gözettiği birisi daha olmamalıdır. Çünkü Allahü teâlâyı gerçek sevmek ve rızâsını gözetmek, O'ndan başkasının bu sevgide ortak olmasını kabûl etmez, işte bu sevginin derecesi, kulu sevdiği şeylerden ayırmak sûretiyle tecrübe edilir. Mal da kulun sevdiği bir şeydir. Çünkü mal, kulun dünyâ lezzet ve zevklerinden faydalanmasına vesile olur. Bu sebeble, kulun îmânında ne derece kuvvetli ve samîmi olduğu tecrübe edilmek için, o çok sevdiği malından Allahü teâlânın rızâsı ve emrini yerine getirmek için harcaması istenir. Ancak Allahü teâlâ zekâtın miktarını ta'yin etti. Çünkü insanların çoğunun mala olan sevgisi çoktur. Onlardan, mallarından verecekleri miktar hafifletildi. Mallarının çokluğuna göre, verilmesi gereken zekât miktarını verince, Allahü teâlâya karşı, o husûstaki kulluk vazîfesini yapmış sayılmaktadırlar. Fakat, insanlar arasında yüksek derecelere erişmiş öyle kimseler vardır ki, onlar hiçbir zaman dinar ve dirhem biriktirmezler. Hattâ onlardan birisine ikiyüz dirheme ne kadar zekât düşer diye sorulduğunda, o şöyle cevap verdi: "Sıradan bir müslüman için, fıkıh kitaplarının hükmüne göre (dinin emri) beş dirhem vermesi gerekir. Fakat bizim gibilere gelince, bütün malımızı vermemiz gerekir." Bu sebebledir ki, Hazreti Ebû Bekr Sıddîk, bütün malını, Hazreti Ömer, malının yarısını getirdi. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); "Çoluk çocuğuna ne bıraktın? Yâ Ömer!" buyurunca Hazreti Ömer "Getirdiğim kadar da onlara bıraktım" cevâbını verdi. Server-i âlem (aleyhisselâm) aynı soruyu Hazreti Ebû Bekr'e sorunca, "Allah ve Resûlünü bıraktım" diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "İkinizin arasındaki fark, sözlerinizin arasındaki fark gibidir" buyurdu. 2. Mü'mini cimrilik sıfatından temizlemektir. Çünkü cimrilik, helâka sebep olan şeylerdendir, insan cimrilikten, ancak malını vermeye alışmakla kurtulabilir. Bir şeyin sevgisinin kaybolması, ancak o şeyden ayrılmak için nefsi zorlamakla olur. Sonunda nefs buna alışır. Bu ma'nâda zekât, zekât sahibini cimrilik kirinden temizler. Kişinin cimrilikten temizlenmesi, malından harcamasına göre değişir. Allah için sarfettiği malın ve bu sebeple içinde duyduğu ferahlık ve sevincin derecesine göre cimrilikten kurtulabilir.

3. Verilen ni'metlere şükretmektir. Allahü teâlânın, kullarının bedenlerinde ve mallarında olmak üzere iki ni'meti vardır. Bedenî ibâdetler, beden ni'metinin şükrünü, mâlî ibâdetler ise, mal ni'metinin şükrünü yapmak içindir.

İkincisi: Zekâtı vaktinde vermektir. Zekât vermek kendisine farz olan kimse, zekâtın geciktirilmesindeki âfet ve günâhı, fakiri sevindirmenin ehemmiyetini düşünerek, bir an önce bu borcunu ödemelidir.

Üçüncüsü: Riya ve gösterişten korunmak için gizli vermektir. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Eğer sadakaları gizler de, onları gizli olarak fakirlere verirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır ve günahlarınızdan bir kısmını örter" buyuruyor (Bekâra-271). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Üç şey iyilik hazînelerindendir. Bunlardan birisi de, verdiği sadakayı gizlemektir" buyurdu. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bu konuda meşhûr olan hadîs-i şerîfte buyuruyor ki: "Allahü teâlânın rahmet gölgesinden başka bir gölgenin bulunmadığı kıyâmet gününde, yedi kimseyi Allahü teâlâ rahmetinde gölgelendirecektir. Bunlardan birisi de sağ eli ile verdiği sadakayı, sol elinin haberi olmıyacak şekilde gizliliğe dikkat edendir." Büyüklerimiz sadakayı gizli vermekte o kadar titiz ve dikkatli hareket ettiler ki, ba'zısı bir a'mânın avcuna koydu, ba'zısı da fakirin eline başkası vasıtasıyla ulaştırdı. Böylece, kendilerinin bilinmemesini istiyorlardı. Bütün bunlar, Allahü teâlânın gazâbını söndürmek, riya ve şöhretten uzak kalabilmek içindi. Fakat açıktan vermek, başkasının da kendisine uyarak vermesine sebep olacaksa veya istiyen kimse herkesin yanında isterse, o zaman açıktan verilebilir. Çünkü Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Gerçekten Allahın kitabını okuyanlar, namazı gereği üzere kılanlar, kendilerine rızk olarak verdiğimiz şeylerden gizli ve aşikâr harcıyanlar, asla ziyan etmiyecek bir ticâret (sevâb) umabilirler" buyurdu (Fâtır-29).

Dördüncüsü: Kişi verdiği sadakayı, verdiği kimsenin başına kakarak ve ona eziyet ederek, sadakasını ifsâd etmemesi lâzımdır. Allahü teâlâ Kur'ân-ı kerîmde meâlen; "Ey îmân edenler, sadakalarınızı, insanlara gösteriş için malını harcayan, Allaha ve âhıret gününe inanmayan kimse gibi, başa kakmak ve eziyet etmek sûretiyle boşa çıkarmayın..." buyuruyor (Bekâra-264). Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) ise, bir hadîs-i şerîfte; "Başa kakanın sadakasını Allah kabûl etmez" buyurdu.

Beşincisi: Vermiş olduğu şeyi az görmektir. Denilir ki, iyilik üç şeyle tamam olur. Birincisi, verdiğini az ve küçük görmek, ikincisi, vermekte acele etmek, üçüncüsü, gizli vermektir. Yapılan tâat küçük görülürse, Allahü teâlânın katında büyük ve çok olur.

Altıncısı: Malından en sevdiğini, en iyisini, en helâlini ve en temizini vermektir.

Yedincisi: Vereceği kimseleri iyi seçmelidir, önce, dünyâya önem vermiyen takvâ sahibi kimseleri aramalıdır. Takvâ sahibi kimse, aldığı zekâtı ve sadakayı, takvâsına yardımcı olacak şekilde kullanır. Böylece o sadakayı veren kimse de, onun yapmış olduğu tâata ortak olur. Sonra, ilim sahiblerini aramalıdır. Onlara zekât veya sadaka vermekle, onun ilmî çalışmasına yardım edilmiş olur. Niyet düzgün olduğu zaman, ilim ibâdetlerin en şereflisidir. Sonra dindar kimseleri araştırarak, zekât ve sadakaları onlara vermelidir. İyiliğin bunlara yapılması, isteyenlere vermekten kat kat daha sevâbtır. Zekât ve sadaka verilecek kimsenin, hastalık veya başka bir sebeple, geçimini te'mine gücünün yetmemesi lâzımdır. Akrabalar yardımda öne alınmalıdır. Böylece, onlara hem yardım edilmiş ve hem de sıla-i rahm vazîfesi yerine getirilmiş olur. İyi kimseler de, tanıdık kimselerden öne alınır. Bu şartlar yerine getirilebilirse büyük ni'mettir.

Orucun fazileti: Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Oruç sabrın yarısıdır", "Sabır imânın yarısıdır? buyurduğuna göre, oruç imânın dörttebiridir. Sonra oruç, diğer rüknler arasında Allahü teâlâya has olmakla seçkin bir yeri vardır. Hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ buyuruyor ki: "Her iyiliğin mükâfatı, on mislinden yediyüz katına

kadardır. Yalnız oruç bana mahsûstur, onun mükâfatını da ancak ben veririm," Allahü teâlâ, Zümer sûresinin onuncu âyet-i kerîmesinde meâlen; "(Allah yolunda) sabredenlere, mükafatları hesâbsız verilecektir" buyuruyor. Orucun sevâbı, takdîr ve hesap sınırını aşmıştır. Sâdece onun faziletini bilmek yeterlidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; "Nefsim elinde (kudretinde) olan Allahü teâlâya yemîn ederim ki, oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur. Allahü teâlâ, oruçlu kimseye orucunun mükâfatını vereceğini ve duâsını kabûl edeceğini va'd etmiştir" buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), hadîs-i şerîflerde orucun faziletini şöyle belirtiyor: "Oruçlu iken iki sevinç vardır. Birisi iftar zamanındaki sevinç, diğeri Allahü teâlâya kavuştuğu zamanki sevincidir."

"Herşeyin bir kapısı vardır. İbâdetin kapısı da oruçtur."

"Oruçlunun uykusu ibadettir."

"Cennet, dört kimseyi iştiyâkla ister. Kur'ân-ı kerîmi okuyanı, açları doyuranı, dilini muhafaza edeni, Ramazân-ı şerîfte oruç tutanı."

Enes bin Mâlik'in (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer Allahü teâlâ, göklerin ve yerin konuşmalarına izin vermiş olsaydı, muhakkak onlar, Ramazân-ı şerîf orucunu tutan kimseyi Cennetle müjdelerlerdi" buyuruldu.

İbn-i Mes'ûd'un (radıyallahü anh) bildirdiği hadîs-i şerîfte: "Eğer kullar, Ramazân-ı şerîfte olanları bilmiş olsaydılar, bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi" buyuruldu.

Oruç, şeytanı kahr ve perişan eder. Çünkü şeytanın aldatma vâsıtası şehvetlerdir. Şehvetler, yeme ve içme ile kuvvet bulur. Bu sebeple, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; "Şeytan kanın damarda dolaştığı gibi, insanoğlunun içinde dolaşır. Oruç ile onun yolunu daraltınız" buyurdu.

Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), Âişe vâlidemize (radıyallahü anha); "Yâ Âişe! Cennetin kapısını çalmaya devam et" buyurdu. Aişe vâlidemiz (radıyallahü anha), "O ne ile ve nasıl olur yâ Resûlallah?" diye sorunca, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm), "Oruçla" diye cevap verdi.

Oruç, şeytanı kahrederek ümidini keser, kapılarını kapatır ve yollarını daraltır. Böylece oruçla şeytana karşı çıkan, Allahü teâlânın düşmanını kahretmekle, Allahü teâlânın dinine yardım etmiş olur. Allahın dinine yardım eden de, Allahü teâlânın yardımına kavuşur. Allahü teâlâ, Muhammed sûresinin yedinci âyet-i kerîmesinde meâlen; "Ey îmân edenler! Eğer Allahın dinine yardım ederseniz. O, size zafer verir ve ayaklarınızı (savaşta) kaydırmaz" buyuruyor.

Allahü teâlâ orucun kendisine âit olduğunu bildirdi. Çünkü her amelin bir karşılığı vardır. Orucun karşılığı ise, Allahü teâlâya kavuşmaktır. Kıyâmet gününde kul, hasımları (kendisinden alacağı olanlar) olduğu hâlde gelir. Birisi onun namazının sevâbını, birisi zekâtının sevâbını, birisi haccının sevâbını alır. Bu kimse üzerinde daha borç kalır. Hasımları, onun orucunun sevâbından ister. Bunun üzerine Allahü teâlâ, "Onun orucu bana âittir. Onu almanız için size izin yoktur" buyurur. Orucun, bu derece pek yüksek fazileti vardır.

Orucun bâtınî şartları: Bilinmelidir ki, orucun miktarına göre üç derecesi vardır. Bunun en azı, Ramazân-ı şerîf orucu ile yetinmek. Çünkü bu, her müslümana farzdır. Bundan sonra nafile oruçlar içerisinde en iyi oruç tutma şekli, Dâvûd aleyhisselâmın orucudur. Dâvûd aleyhisselâm, bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı. Bu şekildeki oruç, farz ve vâcib oruçların dışında en faziletli oruçtur. Devamlı oruç tutmaktan daha faziletlidir. Abdullah bin Ömer, oruç için Peygamber efendimize (aleyhisselâm) sorunca; "Bir gün tut, bir gün tutma" buyurmalarının sırrı budur. Abdullah bin Ömer (radıyallahü anh), "Bundan

daha faziletlisini istiyorum” deyince, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Daha faziletlisi yoktur” buyurdu. Bir gün tutup, bir gün tutmamak, insanda daha te’sîrli olmaktadır. Devamlı tutmak ise, bu te’sîri azaltmaktadır.

Faziletli günlerde de oruç tutmak müstehabtır. Ramazân-ı şerîften sonraki kıymetli ve faziletli günler; Arefe günü, Aşure günü, Zilhicce’nin ilk on günü, Muharrem’in ilk on günüdür.

Oruç tutmanın, orta şekli, senenin üçte birini oruçla geçirmektir. Her haftadan Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutulur ve Ramazân-ı şerîf de buna ilâve edilirse senenin dört ayından birkaç gün fazlası oruçla geçirilmiş olur. Bu miktar, üçte birinden fazladır. Böyle oruç tutmak, nefse hafif gelir ve sevâbı da boldur.

Oruç altı şey ile tamâm olur:

Birincisi: Bütün kötülenen ve mekrûh olan şeylerden gözü sakındırmaktır.

İkincisi: Dili; gıybet, yalan, koğuculuk, ağız bozukluğu, kaba söz ve mücâdeleden korumak, zikir, tesbih ve Kur’ân-ı kerîm okumakla meşgûl etmektir. Dilin orucu budur.

Üçüncüsü: Kulağı, dînen dinlenmesi haram olan herşeyden muhafaza etmektir. Konuşulması yasak olan herşeyin, dinlenmesi de haramdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Gıybet eden ve dinleyen, günahta ortaktırlar” buyurdu.

Dördüncüsü: El ve ayak gibi diğer uzuvlarını, günah ve kötü şeylerden, mi’desini iftar vakti şüpheli şeyleri yemekten korumaktır. Yoksa, günah olan şeylerden sakınmadıktan sonra, orucun hiçbir sevâbı kalmaz. Çünkü oruç, zâten helâl olan şeylerden belirli bir müddet içerisinde sakınmaktır. Oruçlu iken, helâl olan şeylerden bile sakındıktan sonra, oruçlu bir kimsenin haram olanlarla meşgûl olması ne demektir? Bunun ma’nâsı gayet açıktır. Bu, bir saray yapıp, sonra bir şehri yıkan kimseye benzer.

Beşincisi: İftar vakti, karnını şişirinceye kadar yememelidir. Çünkü, orucun rûhu ve onun sırrı, kötülüklere düşmekte şeytanın yardımcısı olan kuvveti zayıflatmaktır. Bu ise, ancak yemeği azaltmakla mümkündür. Yemeği azaltınca, kalb saf ve parlak olur.

Altıncısı: İftardan sonra, kalbinin ümid ile korku arasında olmasıdır. Çünkü oruçlu, orucu kabûl edilip, Allahü teâlânın yakın kullarından mı, yoksa orucu kabûl edilmeyip, Allahü teâlânın sevmediği ve râzı olmadığı kullarından mı oldu, bilemez. Fakat bu ikisinden birisinin doğru olduğu muhakkaktır.

Bilinmelidir ki, fıkıh âlimleri, orucun sahih olması için bir takım zâhirî şartlar bildirmişlerdir. Âhıret âlimleri ise, orucun sahih olması ile, orucun fıkıh kitaplarında bildirilen zâhirî şartları yanında orucun Allahü teâlânın indinde kabûl olmasını, orucun kabûl olması ile de maksûda erişmeyi kasdediyorlar. Bu ise, şehvetlerden sakınmakla meleklere benzemektir. Çünkü melekler, şehvetlerden münezzehtirler. İnsanın mertebesi, hayvanların mertebesinden yüksektir. Çünkü insanlar, akıl nûru ile şehvetlerini kırmak gücüne sahiptirler. Fakat insanlar, meleklerin mertebesinden aşağıdadır. Çünkü insanlarda şehvet vardır. İnsanlar, şehvetleriyle mücâdele etme durumundadırlar. Şehvetlerine düşkün oldukları zaman, esfel-i sâfilîne (en aşağı derecelere) düşerler, hayvanlar sınıfına dâhil olurlar. Şehvetlerini kırdıkları zaman, a’lâ-i illiyyîne (en yüksek derecelere) çıkarlar. Meleklerin ufkuna katılırlar. Melekler, Allahü teâlâya yakın varlıklardır. Allahü teâlâya kullukta, O’nu zikir ve tesbihte meleklere uyan, ahlâkını, meleklerin ahlâkına benzetenler, onlar gibi Allahü teâlâya yakın olurlar. Burada Allahü teâlâya yakınlık, mekân bakımından değildir. Sıfatlar iledir, işte bu, kalb sahiblerine göre orucun sırrıdır.

Haccın fazileti: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “... Azık ve binek bakımından yoluna gücü yeten her kimsenin, o Beyti haccetmesi, insanlar üzerine Allahın hakkıdır, farzdır...” buyurdu (Âl-i İmrân-97). Peygamber efendimiz de (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte; “Evinden hac veya umre yapmak niyetiyle çıkan kimse, eğer (yolda) ölürse, kıyâmete kadar hac ve umre sevâbı ona verilir” buyurdu.

Ehl-i Beyt’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm); “İnsanların günahı en büyük olanı, Arafat’ta vakfe yapıp, Allahü teâlânın

kendisini af ve mağfiret etmiyeceğini zanneden kimsedir” buyurdu. Yine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm); “Hacılar ve umre yapan kimseler, Allahü teâlâya gelen topluluklardır ve O’nun ziyâretçileridir. Onlar eğer Allahü teâlâdan birşey isterlerse, Allahü teâlâ istediklerini onlara verir. Eğer kendilerinin af ve mağfiret olunmasını isterlerse, onları af ve mağfiret eder. Duâ ederlerse, duâlarını kabûl eder. Şefaat olunmalarını isterlerse, şefâat olunurlar” buyurdu.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), şöyle duâ buyururlardı: “Allahım! Hac edeni ve onun af ve mağfiret olunmasını istediği kimseyi af ve mağfiret eyle.”

Hazreti Ali buyurdu ki: “Dört kimse amele (günahsız olarak) baştan başlar: Hasta olan iyileştiği zaman. Müşrik (Allahü teâlâya ortak koşan), tövbe edip müslüman olunca, Cum’aya ve hacca giden kimse döndükleri zaman.” Mücâhid (radıyallahü anh) şöyle buyurdu: “Hac için gelen kimse Mekke-i mükerremeye ayak bastığı zaman, onu melekler karşılar ve deveye binmiş olarak gelenlere selâm verirler, merkebe binmiş olarak gelenlerle müsâfeha ederler. Yürüyerek gelenlere sarılırlar.”

Ali bin Muvaffak şöyle anlattı: “Bir sene hacca gitmiştim. Arefe gecesi olunca, Minâ’da Hîf mescidinde uyudum. Rü’yâmda; semâdan üzerlerinde yeşil elbiseler bulunan iki meleğin indiğini gördüm. Birisi diğerine, “Bu sene, Kâ’be-i muazzamayı kaç kişinin ziyâret ettiğini biliyor musun?” diye sordu. Diğeri “Bilmiyorum” dedi. Soran melek, “Altıyüzbin kişi ziyârette bulundu” dedi. Yine “Kaç kişinin haccı kabûl oldu, biliyor musun?” diye sordu. Diğeri yine bilmediğini söyleyince, soruyu soran melek; “Altı kişinin haccı kabûl oldu” dedi. Sonra, her iki melek havaya doğru yükselip, kayboldular. Ben korku ile uyanıp çok üzüldüm. Altı kişinin haccı kabûl olunca, benim bu altı kişi arasında olmam pek zor, diye düşündüm. Arafat’tan ayrılıp Meş’ar-i harama geldim. Geceyi orada geçirdim. İnsanların çok olmasına rağmen pek azının haccının kabûl olmasının üzerinde düşünmeye başladım: Bu düşünce ile uyuya kaldım, önceki gördüğüm iki melek, yine aynı sûretleri üzere geldiler. Biri diğerine, “Bu gece Allahü teâlânın nasıl ve ne ile hükmettiğini biliyor musun?” dedi. Diğeri, “Bilmiyorum” dedi. Bunun üzerine soruyu soran, “Allahü teâlâ altı kişiden herbirine, yüzbin kişi verdi. Onların haccını, bu altı kişinin yüzüsuyu hürmetine kabûl etti” dedi. O sırada ben sevinçle uyandım.”

Bil ki, hacdan sonra Mekke-i mükerremede ikâmet etmek, üç sebepten iyi görülmemiştir. Birincisi; Kâ’be-i muazzamaya devamlı yakın olmaktan ve orayı devamlı görmekten dolayı kendisinde, bıkkınlık ve usanma meydana gelmesi, bu sebeble gerekli edeb ve hürmeti gösterememe korkusudur.

İkincisi; insan, Mekke-i mükerremeden ayrılınca, içinde tekrar oraya kavuşma isteği ve oranın hasreti doğar, orayı yeniden ziyâret etme iştiyâkı ile dolup taşar.

Üçüncüsü; bu muhterem beldede hatâya düşmek, günah işlemek korkusudur.

Denildi ki: “Mekke-i mükerremede, iyiliklerin mükâfatı kat kat verildiği gibi, fenâlıkların cezası da kat kat verilir.”

Haccın zâhirî edebleri:

1. Hacca gidecek olan kimsenin önce tövbe etmesi, zulüm ile almış olduğu şeyleri sahiplerine geri vermesi, borçlarını ödemesi, nafaka ve ihtiyâçlarını görmekle mükellef olduğu kimselerin, hacdan dönünceye kadarki ihtiyâçlarını hazırlaması gerekir. Yanında bulunan emânetleri sahiplerine teslim eder. Yanına, gidip gelinceye kadar kendisine rahatça yetecek, helâlinden azık alır. Yola çıkmadan önce sadaka verir.

2. Kendisine, hayır husûsunda yardımcı olacak, unuttuğu herhangi bir husûs olursa hatırlatacak, sâlih bir arkadaş arar. Memleketinden ayrılırken, dost ve akrabalarına veda ederek, duâlarını ister. Çünkü Allahü teâlâ, onların duâlarını bereketlendirir.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yolculuğa çıkmak isteyene şu duâyı yapardı: “Allahü teâlâ seni, rahmet ve himâyesine alsın, takvâyı sana azık etsin, günahlarını bağışlasın ve nerede olursan ol, yönünü hayra çevirsin.”

3. Yola çıkacağı zaman, iki rek’at namaz kılar. Birinci rek’atta Fâtiha’dan sonra Kâfirun sûresini, ikinci rek’atta Fâtiha’dan sonra İhlâs sûresini okur. Namazdan sonra şu duâyı yapar:

“Allahım! Bizi ve aile efradımızı, dost ve akrabalarımızı rızâna ulaştır, ni’metlermden mahrûm etme. Sıhhat ve selâmetler ihsân eyle.”

4. Evinden çıktığı zaman;
“Bismillâhirrahmânirrahîm. Tevekkeltü alellah ve lâ havle ve lâ-kuvvete illâ billâh” duâsını okur.

5. Birbirlerini korumakta ihtiyâtlı olmaktır. Biri uyuduğu zaman, diğeri uyumamalı ve arkadaşını korumalıdır. Bu sünnettir. Ona bir düşman veya bir yırtıcı hayvan gelirse, Âyet-el-kürsî, Şehidellahü ennehü lâ ilahe illâhü, İhlâs ve Mu’avvizeteynleri okur.

6. Mekke-i mükerremeye girince, mümkün ise gusül abdesti alır. Kâ’be-i muazzamayı görünce, gerekli duâları okur.

7. Mescid-i harama girdiği zaman, Hacer-ül-esved’in olduğu yere gider, sağ eli ile ona dokunur ve onu öper.

8. Tavâf-ı kudüm yapar. Bu, Hacer-ül-esved’e dokunup öptükten sonra, hiçbir şeye bakmadan yapılan tavaftır. Tavaf yaparken abdestli olmalıdır. Tavafta konuşmak caizdir. Tavafa Hacer-ül-esved’den başlar. Kâ’be-i muazzama ile kendisi arasında üç adım miktarı bir mesafe bırakmalıdır.

9. Tavafı yediye tamamlayınca, Mültezem denilen yere gelir. Burası, Hacer-ül-esved ile Kâ’be-i muazzamanın kapısı arasındaki kısım olup, yapılan duâların kabûl edileceği bir yerdir. Sağ yanağını duvara değdirerek burada şöyle duâ eder: “Ey şu mukaddes mabedin Rabbi olan Allahım! Beni Cehennem ateşinden azâd eyle, şeytanın şerrinden ve her türlü kötülükten koru. Taksimatına kanâat edenlerden eyle. Bana verdiğini, benim için mübârek eyle. Allahım! Bu beyt senin beytin, bu kul senin kulun, bu makam, sana Cehenneminden sığınanların makamıdır. Allahım! Beni senin rızâna mazhar olan cemâatinden eyle.”

10. Tavafı bitirince, Safa ile Merve arasını yedi kere sa’y eder (gider, gelir).

Hac ile ilgili diğer vazîfeleri de bitirince, Medîne-i münevvereyi ziyârete gider. Şehre girmeden önce gusül abdesti alır. Medîne-i münevvereye girince gerekli duâyı okur. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Minberin yanında iki rek’at namaz kılar. Sonra Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerine gelir. Uzakta durur. Duvarlara dokunmaz. Duvarı öpmez. Resûlullah efendimize selâm verip, gerekli duâları yapar. Sonra, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) ve onun iki sahabesine (Hazreti Ebû Bekr ve Hazreti Ömer’e)(r.anhüm) selâm verir.

Perşembe günü Uhud’a gitmek müstehabdır. Burada, Uhud şehidlerinin kabrini ziyâret eder. Hergün Bakî’ kabristanına giderek, Hazreti Osman, Hasen bin Ali, Hazreti Fatıma, Resûl-i ekremin (aleyhisselâm) oğlu İbrâhim’in ve diğer Ehl-i beytin kabirlerini ziyâret eder. Sonra Mescid-i Nebevî’ye gelir. Orada namaz kılar. Mescid-i Nebevî’nin yanında bulunan kuyudan su içer ve oradan abdest alır. Sonra, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) abdest aldığı diğer kuyulardan abdest alır. Bundan kasdı, şifâ ve teberrüktür. Bu kuyular yedi tanedir.

Bunları bitirip Medîne-i münevvereden ayrılmaya niyet edince, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) veda etmek için kabr-i şerîflerine gelir. Allahü teâlâdan, tekrar buralara gelmeyi kendisine nasîb etmesini, yolculukta her türlü kazadan ve belâdan muhafaza etmesini diler. Sonra iki rek’at namaz kılar. Zikredilen bu edeblere riâyet etmek lâzımdır. Memleketine varınca, önce mescide giderek iki rek’at namaz kılar. Evine yerleşince, Allahü teâlânın Kâ’be-i muazzamayı, Resûlullah efendimizin (aleyhisselâm) kabr-i şerîflerini ziyâret gibi, kendisine bahşettiği büyük ni’metleri hatırından çıkarıp, isyana dalarak gaflete düşmemelidir. Kabûl olmuş haccın alâmeti; dünyâya kıymet vermeyip (ya’nî dünyâda Allahü teâlânın haram kıldığı şeylerden ve şüphelilerden sakınıp, mübahlara fazla dalmayıp), âhırete ve âhırette saadetine vesile olacak işlere kıymet vermektir.

Haccın batınî edebleri:

Bu edebler çok olup, ba’zıları şunlardır: 1. Yanına, helâl yoldan kazandığı azık almalıdır. Ticâret düşüncesi ile hacca gitmemelidir. Ticâret düşüncesi, hem kalbi meşgûl eder, hem de düşünce çok ve zihin dağınık olur. Kendisini tamamen Allahü teâlânın zikrine ve emirlerini hakkıyla yerine getirmeye vermelidir. Ehl-i beyt yoluyla gelen hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) şöyle buyurmuştur: “Âhır zamanda insanlar dört sınıf olarak hacca gider. Birincisi, sultanlar ve idâreciler olup, bunlar seyahat için

hacca giderler. İkinci sınıf zenginlerdir. Bunlar, ticâret için hacca giderler. Üçüncü sınıf fakirler olup, dilenmek için hacca giderler. Dördüncü sınıf ise, Kur'ân-ı kerîm okuyucularıdır ki, bunlar da gösteriş ve şöhret için giderler." Bunların hiçbirisi haccın faziletine kavuşamazlar.

2. Yanına bol azık alıp, cimrilik ve israf etmeden, gönül rızâsı ile muhtaçlara vermektir.

3. Refes, fusûk ve cidali terketmektir. Refes; her türlü boş ve kötü söze denir. Fusûk; Allahü teâlâya itâattan çıkmak demektir. Cidal; güzel ahlâka yakışmayan tavır ve hareketlerdir.

4. Eğer mümkün ise, yürüyerek hacca gitmektir. En faziletlisi budur. Yoksa, birşeye binerek gitmelidir.

5. Mütevâzi bir hâlde olmaktır. Zayıflar ve miskinler cemâatinden ayrılıp, mütekebbirler defterine kayıt olmamak için, süs ve zînetten kaçınmalıdır.

6. Yanına binek almak ve ona fazla yük yüklememektir. Bineğe hafiflik olmak için, sabah ve akşam vakitlerinde binmemek müstehabdır.

7. Kendisine vâcib olmasa da, Allahü teâlâya yakınlık için kurban keserek kan akıtmaktır. Fakat keseceği kurban, besili ve iyi olmalıdır.

8. Durumu iyi olduğu zaman da, kendisine bir musibet isâbet ettiği zamanda da, iyilik ve sükûn hâlini muhafaza etmelidir. Bu, haccın kabûl olduğunun alâmetidir.

9. Kendisine sâlih bir arkadaş edinmesi lâzımdır. Denilir ki, haccın kabûl olmasının alâmeti; günahları terk etmek, kötü arkadaşları bırakıp, sâlih kimselerle beraber olmak, gaflet, oyun ve eğlence meclislerini bırakıp, Allahü teâlânın rızâsının gözetildiği yerleri seçmektir.

Bunlardan başka haccın diğer edebleri:

1- Niyetini düzelterek, ihlâs üzere olmaktır. Niyetin hâlis olması, riya ve gösterişten sakınmakla olur.

2- Zulüm ile almış olduğu şeyleri hak sahiplerine vermek ve günahlardan tövbe etmektir.

3- Azıktır. Hac yolculuğuna çıkarken fazla azık ve harçlık alma ihtiyâcını kendisinde hissediyorsa, âhıret yolculuğunun daha uzun olduğunu ve bu yolculukta daha fazla azığa ihtiyâcı olduğunu hatırlamalıdır. Âhıret yolculuğunun azığı ise takvâdır.

4- Bineği te'min ettiği zaman, Allahü teâlânın bu bineği kendisinin emrine verdiğini düşünmeli ve bundan dolayı da yürüme zahmetinden kendisini kurtardığı için O'na şükretmelidir. Öldüğü zaman konacağı tabutu hatırlamalıdır.

5- Evinden çıkarken, dünyâdan çıkıp âhırete gitmeyi hatırlamalıdır.

6- Hacca giderken çöllerde karşılaştığı eziyet, sıkıntı ve yorgunluk sırasında, kıyâmet günündeki yorgunluğu hatırlamalıdır.

7- İhramı giydiği zaman, kefene sarılmayı hatırlamalıdır. Çünkü ölünce, aynı onlar gibi bezlere sarılacak ve hattâ bu yolda ölürse, onlara sarılacaktır.

8- Kâ'be-i muazzamaya baktığı zaman, Allahü teâlânın azametini hatırlamalı ve adetâ beyti değil de, beytin Rabbini görüyor gibi kendine çeki düzen vermelidir.

9- Kâ'be-i muazzamayı tavaf ederken, bu tavafı ile, kendisini Arş'ın etrâfında dönen meleklere benzetmelidir. Tavaftan maksad, kalbinin Allahü teâlâyı anarak tavaf etmesidir.

10- Kâ'be-i muazzamanın avlusunda, Safa ile Merve arasındaki sa'y, bir kölenin efendisinin avlusunda gelip giderek, hizmetteki samimîliğini ifâde ve efendisinin merhamet nazarına kavuşmayı ummaya benzer.

11- Arafat'ta vakfe yaptığı ve insanların kendi lisanlarına göre konuştuklarını ve seslerini işittiği zaman, kıyâmet gününde ümmetlerin peygamberleriyle birlikte toplanmalarını hatırlar.

Bu onbir âdâb, hac farizasını yerine getirirken, kalbin vazîfeleridir.

Kur’ân-ı kerîm okumanın ve Kur’ân-ı kerîm ehlinin fazileti:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Sizin en hayırlınız, Kur’ân-ı kerîmi öğrenen ve öğreteninizdir” buyurdu.

Birgün Resûl-i ekrem: “Demir paslandığı gibi, kalbler de paslanır” buyurdu. Eshâb-ı Kirâm, “Kalbin pası ne ile giderilir yâ Resûlallah?” diye sorunca, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); “Kur’ân-ı kerîm okumak ve ölümü hatırlamakla” buyurdu.

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kur’ân-ı kerîm okuyunuz. Çünkü siz, Kur’ân-ı kerîm okumanıza karşılık ecir sahibi olursunuz. Onun her harfine karşılık on sevâb verilir.”

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Hangi evde Kur’ân-ı kerîm okunursa, orada bolluk ve bereket çoğalır. O evden şeytanlar çıkar, oraya melekler gelir. Hangi evde Kur’ân-ı kerîm okunmazsa, o evde darlık, sıkıntı ve huzûrsuzluk olur. O evden melekler çıkar, şeytanlar girer.”

Süfyân-ı Sevrî buyurdu ki: “Kişi Kur’ân-ı kerîm okuduğu zaman, bir melek onun iki gözünün arasından öper.”

Gafletle Kur’ân-ı kerîm okuyanları, İslâm âlimleri zem etmişler ve şöyle demişlerdir:

İbn-i Ömer (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Biz öyle bir zamanda yaşadık ki, ba’zılarımız Kur’ân-ı kerîm tamamen nâzil olmadan îmân etti. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) her sûre nâzil olunca, helâl ve haramını, emir ve yasaklarını öğretir, hepsini tatbik ederdi. Şimdi bir takım insanlar var ki, Kur’ân-ı kerîm nâzil olduktan sonra îmân ettiler. Bunlar, şimdi îmândan önce Kur’ân-ı kerîmi öğretiyorlar ve sonuna kadar okudukları hâlde, içinde bildirilen emir ve yasaklardan habersizdirler.”

İbn-i Mes’ûd (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmi, onunla amel edilsin diye indirdi.”

Büyüklerden birisi de buyurdu ki: “Kul, Kur’ân-ı kerîmden bir sûreyi açıp, okuyup bitirinceye kadar, melekler ona rahmet okur. Yine bir kimse vardır. Kur’ân-ı kerîmden bir sûre açar. Okuyup bitirinceye kadar, melekler ona la’net eder.” “Niçin böyle olur?” diye soranlara da, “Helâlini helâl ve haramını haram tanırsa, melekler ona rahmet okur. Böyle olmazsa ya’nî helâli helâl ve haramı haram tanımazsa, melekler ona la’net eder” diye cevap verdi.

Kur’ân-ı kerîm okuma âdabı:

1. Kur’ân-ı kerîm okuyan kimse abdestli olmalı, kıbleye karşı yönelmeli, bağdaş kurarak oturmamalı, biryere yaslanmamalı, kibirli bulunmamalı, başı öne eğmeli, namazda oturuyormuş gibi oturmalıdır. En faziletli olan Kur’ân-ı kerîm okunması, namazda ve mescidde okunan Kur’ân-ı kerîmdir.

Hazreti Ali (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kim Kur’ân-ı kerîmi namazda ayakta olarak okursa, her harfine elli sevâb verilir. Kim namazın dışında abdestli olarak okursa, yirmibeş sevâb, kim de ezbere fakat abdestsiz okursa, on sevâb verilir.”

2. Kur’ân-ı kerîmi hatim ederken riâyet edilecek en güzel düstûr, Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) düstûrudur. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kim, Kur’ân-ı kerîmi üç günden daha az zamanda okursa, o, Kur’ân-ı kerîmi anlamaz” buyurdu. Çünkü üç günden evvel hatim yapılırsa, Kur’ân-ı kerîmin tertîli (tecvîd üzere okunması) kaybolur.

Bu sebeble, Eshâb-ı Kirâmın bir kısmı, Kur’ân-ı kerîmi bir haftada hatmederlerdi. Hazreti Osman, Zeyd bin Sabit, İbn-i Mes’ûd, Übey bin Ka’b bu Sahâbilerdendir. Bunlar, Kur’ân-ı kerîmi yedi bölüme ayırmışlardır. Birinci bölüm; Bekâra’dan En’âm’a kadar, ikinci bölüm; En’âm’dan Yûsuf sûresine kadar, üçüncü bölüm; Yûsuf sûresinden Tâhâ sûresine kadar, dördüncü bölüm; Tâhâ sûresinden Ankebût sûresine kadar, beşinci bölüm; Ankebût’dan Zümer sûresine kadar, altıncı bölüm; Zümer’den Vâkıa sûresine kadar, yedinci bölüm de, Vâkıa’dan Kur’ân-ı kerîmin sonuna kadar idi. Onlar, Kur’ân-ı kerîme Cum’a gecesi başlar, Perşembe gecesi bitirirlerdi.

3. Kur’ân-ı kerîmi tertîl ile yavaş ve güzel, (tecvîde uygun) okumalıdır. Bu, tefekküre vesîledir. Tefekkür ise, ta’zim ve hürmete vesile olur.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Bekâra ve Âl-i İmrân sûrelerini, tertil ile ve düşünerek okumam, tertîle riâyet etmeden bütün Kur’ân-ı kerîmi okumamdan daha hayırlıdır.”

4. Kur’ân-ı kerîmi ağlıyarak okumalıdır. Böyle okumak müstehabtır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Kur’ân-ı kerîmi okuyunuz ve ağlayınız. Eğer ağlıyamazsanız, ağlamaya çalışınız” buyurdu.

Sâlih el-Mürrî şöyle anlattı: “Bir gece rü’yâmda, Resûlullahın (aleyhisselâm) huzûrunda Kur’ân-ı kerîmi hatim ettim. Resûlullah (aleyhisselâm) bana, “Ey Sâlih! Kur’ân-ı kerîmi okudun, fakat gözyaşın hani?” buyurdular.

İbn-i Abbâs (radıyallahü anh) buyurdu ki, “Sübhânellezi’nin secde âyetini okuduğunuz zaman ağlamadıkça, secdede acele etmeyin. Eğer gözünüz ağlıyamıyorsa, kalbiniz ağlasın. Kalbin ağlaması mahzûn olmaktır.”

5- Okunan âyet-i kerîmenin hakkına riâyet etmektir. Secde âyeti okunduğu zaman hemen secdeye kapanmalı, başkasından secde âyetini duyduğu zaman, onunla beraber secde etmeli, abdestsiz secde etmemelidir.

6- Okumaya başlarken E’ûzü besmele çekmektir. Bitirince de duâ eder ve Allahü teâlâdan istediği şeyleri niyaz eder.

Müslim-i Sigar, babasının şöyle anlattığını nakletti: “Birgün denizde idik. Bu sırada deniz şiddetli dalgalanmaya başladı. Dalgalar gemimize vuruyordu. Hepimiz korktuk. Bu sırada birisi Kur’ân-ı kerîmi eline alıp, “Yâ Rabbî! Kelâmın (Kur’ân-ı kerîm) bizimle beraber iken, bizi denizde boğacak mısın?” diye yalvarınca, Allahü teâlânın kudreti ile deniz sâkinleşti.”

7- Okuyan, kendi işiteceği kadar sesli okumalıdır.

Duânın fazileti: Allahü teâlâ, Kur’ân-ı kerîmde şu âyet-i kerîmelerde meâlen buyuruyor ki: “Bana duâ edin, ben de size karşılığını vereyim...” (Mü’min-60).

“(Ey Resûlüm), Kullarım sana benden sorarlarsa, muhakkak ki ben çok yakınımdır. Bana duâ edince, duâ edenin duâsını kabûl ederim. O hâlde, onlar da benim da’vetime koşsunlar ve bana hakkıyla îmân etsinler ki, doğru yola ulaşmış olsunlar.” (Bekâra-186).

Nu’man bin Beşir’in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) “Duâ, ibâdetin ta kendisidir” buyurdu.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) duânın fazileti hakkında buyurdu ki: “Duâ ibâdetin özüdür.”

“Allahü teâlânın fadlından isteyin. Allah kendisinden istenmesini sever.”

“Kul, duâsında üç şeyden birine kavuşur. Ya duâ sayesinde günahı bağışlanır, ya peşin bir mükâfat alır veya âhırette karşılığını bulur.”

Ebû Bekr’in (radıyallahü anh) rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte de Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), “Bir kul günah işler, sonra güzelce abdest alır. Sonra da, iki rek’at namaz kılar. Allahü teâlâdan affını dilerse, Allahü teâlâ onu af ve mağfiret eder” buyurdu.

Âhıreti kazanmak istiyen kimsenin, sabah ve akşam namazlarının sonunda, okunması bildirilen duâlarla meşgûl olması gerekir. Akşam ve sabah ezanını işitince okunacak duâlar vardır. Bir meclisten ayrılırken, günahlara keffâret olacak duâlar vardır. Yeni elbiseler giyildiği zaman da okunacak duâlar vardır. Şunu iyi bilmelidir ki, her işi yaparken, önceden okunması gereken duâlar vardır.

Duânın âdabı: Duânın edebleri on tanedir. 1. Duâ için şerefli ve kıymetli vakitleri seçmelidir. Sene içerisinde Arefe günü, aylardan Ramazân-ı şerîf ayı, hafta içerisinde Cum’a günü, saatler içerisinde seher vakti, duâ için kıymetli vakitlerdir.

Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Gecenin üçte biri kalınca Allahü teâlâ birinci kat semâya tecellî ederek: “Yok mu istiğfar eden, onu mağfiret edeyim. Yok mu isteyen, dilediğini vereyim. Yok mu duâ eden, duâsını kabûl edeyim” buyurur.”

2. Duâ için, kıymetli vakitleri ganîmet ve fırsat bilmelidir. Düşmana hücum edeceği vakit, beş vakit namazın akabinde, ezan ile ikâmet arasında, yağmur yağarken ve iftar vaktinde duâyı fırsat bilmelidir.

Ebû Hüreyre (radıyallahü anh) buyurdu ki: “İslâm ordusu ile küffâr ordusunun karşılaştığı, yağmurun yağdığı ve farz namazlarının kılındığı zaman semâ kapıları açılır. Bu vakitlerde duâyı fırsat biliniz.”

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde buyurdu ki: “Namazlar, en hayırlı vakitlere kondu. Onun için, namazların arkasından duâ ediniz.”

“Ezan ile ikâmet arasında yapılan duâ red olunmaz.”

“Oruçlu kimsenin duâsı red olunmaz.”

Vakitlerin şerefi, hâllerin şerefli olmasından dolayıdır. Çünkü seher vakti, kalblerin saf ve kalbleri karıştıran şeylerin bulunmadığı bir vakittir. Arefe, iki bayram ve Cum’a günleri de Allahın rahmetine hazırlanma vaktidir. Vakitlerin şerefli olma sebeblerinde nice esrâr vardır ki, beşer onu anlayamaz.

3. Kıbleye dönüp ellerini kaldırarak duâ etmektir. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte: “Muhakkak ki, Rabbiniz Hayy (diri) ve Kerîmdir. Kulu ellerini kaldırıp kendisinden bir şey istediği zaman, onu boş çevirmekten haya eder” buyurdu.

Duâ ederken, gözler semâya doğru kaldırılmaz. Parmağı ile işâret edilmez. Duâsını bitirdiği zaman, ellerini yüzüne sürer.

4. Sesini, gizli ile sesli arasında olacak şekilde alçaltmaktır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Rabbinize yalvararak ve gizlice duâ edin...” buyurdu (A’râf-55).

5. Duâda yapmacık sözlerden sakınmaktır. Duâ edenin hâli, yalvaran bir kimsenin hâli gibi olmalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Duâda secî’den, yapmacık sözlerden kaçının” buyurdu. Secî’den maksad, sözü söylemede, zorlanmaktır. Bu ise yalvarmaya uygun değildir. Resûlullahtan (aleyhisselâm) nakledilen duâlar, güzel, ölçülü ve fasihtir. Fakat bu duâlarda zorlama yoktur.

6. Duâ ederken huşû’ içinde Allahü teâlâdan korkarak ve kabûlünü umarak, istediği şeyde ısrarla durmaktır. Allahü teâlâ Kur’ân-ı kerîmde meâlen; “Bütün bu Peygamberler, hayırlara (ibâdetlere) koşarlar, (rahmetimizi) umarak ve (azâbımızdan) korkarak bize duâ ederlerdi. Onlar bize karşı çok itaatkardılar” buyurdu (Enbiyâ-10)

Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Allahü teâlâ bir kulunu sevdiği zaman, yalvarışını duymak için, ona ba’zı belâ ve musibet verir” buyurdu.

7. Şartlarına uygun yaptığı duânın, kabûl edileceğine inanmaktır. Bu husûsa samimî olarak ümit bağlamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm), bir hadîs-i şerîfte buyurdu ki: “Allahü teâlâya, kabûl edeceğine inanarak duâ ediniz.”

Süfyân bin Uyeyne (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Kişinin kusurları onu, duâ etmekten alıkoymasın. Çünkü Allahü teâlâ, mahlûkâtın en kötüsü olan İblîs’in bile, “Yâ Rabbî! Bana kıyâmet gününe kadar mühlet ver” şeklindeki duâsını bile, kabûl etti.”

8. Duâda ısrarlı olmak ve dileğini devamlı tekrarlamaktır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) düâ ettiği zaman, üç defa tekrar ederdi. İstedikleri zaman, üç defa isterlerdi.

Büyüklerden bir zât buyurdu ki: “Yirmi seneden beri Allahü teâlâdan istiyorum, henüz dilediğime kavuşamadım. Fakat yine de, duâmın kabûl olacağından ümidliyim”

9. Duâya, Allahü teâlâyı anarak başlamalıdır. Hamd ve senadan önce, doğrudan istekleri ile duâya başlamamalıdır. Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) buyurdu ki: “Senadan önce duâya başlayan kimse, duâsının kabûl olunmamasını hak etmiştir.”

Duâdan önce ve sonra Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirmelidir. Hadîs-i şerîfte buyuruldu ki: “Allahü teâlâdan birşey dileyeceğiniz zaman, salevât-i şerîfe ile başlayın.” buyurdu.

Önce Allahü teâlâya hamdü sena, sonra Resûlullaha salât-ü selâm getirilip, sonra dilekler yapılır. Duâyı bitirirken de, Resûlullah efendimize (aleyhisselâm) salât-ü selâm getirilir.

10. Duânın kabûl olmasında asıl olan, batınî edebdir. O da tövbe etmek, helâlleşmek ve bütün varlığı ile Allaha bağlanmaktır. Bu husûs, duânın kabûl olunmasında önemli bir sebeptir.

Ka’b-ül-Ahbar (radıyallahü anh) şöyle anlattı: Mûsâ aleyhisselâm zamanında, insanlara şiddetli bir kıtlık isâbet etti. Mûsâ aleyhisselâm onlarla beraber yağmur duâsı için çıktı. Fakat üç defa duâyı tekrarlamalarına rağmen yağmur yağmadı. Bunun üzerine Allahü teâlâ Mûsâ’ya (aleyhisselâm), “Ben sizin duânızı kabûl etmiyeceğim. Çünkü aranızda, koğuculuk yapan kimse var” diye vahyetti. Mûsâ aleyhisselâm, “Yâ Rabbî! Onu bize bildir de, aramızdan çıkaralım” dedi. Allahü teâlâ, “Yâ Mûsâ! Sizi koğuculuktan nehyediyorum. Eğer onu size bildirirsem, ben koğuculuk yapmış olurum” diye vahyetti. Hazreti Mûsâ (aleyhisselâm) İsrailoğullarına, “Hepiniz, koğuculuktan tövbe ediniz” dedi. Onlar da tövbe ettiler. Bunun üzerine Allahü teâlâ onların duâsını kabûl ederek onlara yağmur gönderdi.

Eğer, duânın kazaya ne fâidesi olacak. Ezelde takdîr edilen şey mutlaka olacaktır. Duâ onu değiştiremez denirse cevâb olarak şöyle denilir: “Duânın belâyı def edip, Allahü teâlânın rahmetini istemek de kazadandır. Ya’nî Allahü teâlâ ezelî ilmi ile, kulun duâ edeceğini bildiğinden, ona gelecek olan belâyı defeder, böylece takdîr eder. Duâ kalkan gibidir. Gelen oku geri çevirir.

Geceyi ihyâ etmenin fazileti: Şunu iyi bil ki, insanlar bu âlemde yolculuk halindedirler. Onların ilk konakları beşik, sonuncusu ise kabirdir. Hakîkî vatan, ya Cennet veya Cehennemdir. İnsanın ömrü, sefer mesâfesini teşkil eder. Yıllar konak yerleri, aylar fersahlar, günler kilometreler, nefesler metrelerdir, Yapmış olduğu iyilik, tâat ve ibâdetler azığıdır. Ömrünün en kıymetli sermâyesi vakitleridir. Şehveti ve şehevî arzuları, yolunu kesen eşkiyadır. Kazancı ve kârı; Cenneti ve oradaki ebedî ni’metleri elde etmek, Allahü teâlânın rızâsına ve cemaline mazhar olmaktır. Zarar ise; Cehennemde çeşitli azâblara ma’rûz kalmak, Allahü teâlânın rahmet ve cemâlinden uzaklaşmaktır.

Kim hesapsız Cennete girmek isterse, vakitlerini Allahü teâlânın beğendiği şeylerle geçirsin. Kim âhırette, hasenat kefesinin ağır gelmesini isterse, vakitlerinin çoğunu ibâdet ve tâatla geçirsin. Kim sâlih bir amel işler, sonra da günah işlerse, onun durumu tehlikelidir. Fakat ümit kesilmiş de değildir. Af, Allahü teâlânın keremindendir. Umulur ki, Allahü teâlâ onu affeder.

Sen zannetme ki, güneşin ve ayın seyrinden maksad, sıralı ve düzenli bir hesaptır. Gölgenin, nûrun ve yıldızların yaratılmasından maksad, sâdece insanların dünyâ işlerinde yardımcı olmak içindir. Bilakis insanların, vakitlerini ve zamanlarını onlar vasıtasıyla bilip, âhıret ticâreti ve tâatlerle meşgûl olmaları içindir. Allahü teâlâ Furkan sûresi altmışikinci âyet-i kerîmesinde meâlen; “Düşünüp ibret almak veya şükretmek isteyen kimseler için, gece ile gündüzü birbiri ardınca geçiren yine O’dur” buyuruyor.

Yûsuf bin Mihrân şöyle nakletti: Büyüklerimden şöyle duydum: Arşın altında horoz sûretinde bir melek vardır. Gecenin ilk üçte biri geçince, iki kanadını vurarak “Geceyi ibâdetle geçirenler kalksın” der. Gecenin yarısı geçince, yine iki kanadını vurur ve “Teheccüd namazı kılanlar kalksın” der. Gecenin üçte ikisi geçince, “Namaz kılanlar kalksın” der. Fecir doğunca, “Gâfiller kalksın” der.

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran zâhirî sebepler:

1. Çok yemek yememektir. Çok yemek ve içmekle uyku basar. Geceyi ibâdetle geçirmek insana ağır gelir. Büyük zâtlardan ba’zısı, sofranın başında durur ve talebelerine, “Çok yemeyin, çok içmeyin, uykunuz gelir, ölüm zamanında çok pişmanlık

duyarsınız” derdi. Bu husûs çok önemlidir. Mi’deyi fazla yiyecek ve içecekle doldurmamalıdır.

2. Gündüz kendisini fazla yormamalıdır. Yorgunluk sebebiyle, sinirler de zayıflar. Bu ise uyku getirir.

3. Öğleden önce biraz uyumalıdır. Buna kaylûle denir. Bu sünnettir. Aynı zamanda, geceyi ibâdetle geçirmeye yardımcı olur.

4. Gündüz günah işlememelidir. Günah işlemek kalbi karartır. Günahlar, kişiye rahmet kapılarının kapanmasına sebep olur. Birisi Hasen-i Basrî’ye (radıyallahü anh) “Ben geceyi ibâdetle geçirmek istiyorum. Fakat bir türlü kalkamıyorum” deyince, “Günahların seni bağlıyor” cevâbını vermiştir. Çünkü hayırlı işler, başka hayırlı işlere vesile olur. Kötülükler de, kötülüğe sebep olur. Hayrın da şerrin de azı, kendi cinsinden olan şeylerin çoğunu çeker. Bunun için âlimlerden birisi, “Oruç tuttuğun zaman, kimin yanında ve nasıl bir lokma ile, iftar ettiğini düşün. Çünkü insanın yediği bir lokma ile, kalbi değişir. Bütün günahlar da kalbde kasavet meydana getirerek, geceyi ibâdetle geçirmesine mâni olur. Haram yemek, kalbe menfî yönde te’sîr eder. Alınan helâl lokma, kalbe öyle bir te’sîr eder ki, kalbi cilâlandırır ve iyiliğe, ibâdete çeker.”

Gece ibâdetine kalkmayı kolaylaştıran bâtınî sebepler:

1. Kalbin, müslümanlara kin beslemekten, bidatlerden ve fuzûli dünyâ meşgalelerinden kurtulmasıdır. Dünyâ düşüncelerine dalmış kimsenin, geceyi ihyâ etmesi kolay olmaz. Gece ibâdet için kalksa bile, ibadet ederken, sâdece kendisince mühim dünyâ işleri hakkında düşünür ve ibâdeti hep vesvese ile geçer. Böylelerinin durumu hakkında denilir ki: “Sen, uyandığın zaman da yine uykudasın.” Bu gibilerin uyanıklığı da gafletle geçtiği için, uyku ile uyanıklıkları arasında bir fark yoktur.

2. Devamlı Allah korkusu ve âhırette hâlinin ne olacağı korkusudur. Kul, âhıretin güçlüklerini ve Cehennemin derekelerini düşündüğü zaman uykusu kaçar ve korkusu artar. Bu sayede de, gece ibâdetine devam eder. Nitekim büyük âlim Tâvûs (radıyallahü anh) buyurdu ki: “Cehennemi düşünmek, âriflerin uykusunu kaçırır.”

Şöyle anlatılır: Basra’da Suheyb adında, bütün geceyi ibâdetle geçiren bir köle vardı. Efendisi ona, “Senin bu gece ibâdetin, gündüz iş yapmana mâni oluyor” deyince, o da, “Cehennemi hatırladığım zaman, gözlerime uyku gelmiyor” dedi. Yine başka bir hizmetçi vardı. O da bütün gecesini ibâdetle geçirirdi. Ona, “Biraz da kendine acı, bütün geceyi ibâdetle geçiriyor, gündüz de çalışıyorsun” denildi. O zaman hizmetçi şöyle cevap verdi: “Cehennemi hatırladıkça korkum artıyor, Cenneti hatırladıkça şevkim artıyor. Onun için gözüme uyku girmiyor. Geceleri devamlı ibâdet ve tâatle meşgûl oluyorum.”

3. Gece ibâdetinin faziletini, bu husûstaki âyet-i kerîme, hadîs-i şerîf ve büyüklerin sözlerinden öğrenmektir. Böylece, insanın içinde onun sevâbını kazanmak için bir şevk ve istek hâsıl olur. Bu şevk onda, daha fazla sevâb kazanma ve Cennetin yüksek derecelerine kavuşma arzusunu arttırır.

Şöyle anlatılır: “Sâlih zâtlardan birisi, bir gazâdan dönmüştü. Çoluk-çocuğu onu evde bekliyorlardı. O zât, eve gitmeden doğru mescide gidip, sabaha kadar ibâdetle meşgûl oldu. Sabahleyin evine gittiğinde hanımı, “Seni bekledik. Fakat gelmedin” dedi. O zât bunun üzerine şöyle dedi: “Ben gazâdan dönünce, mescidde sabaha kadar namaz kıldım. Bütün gece, Allahü teâlânın, Cennette mü’minlere vereceği ni’metleri düşündüm.”

4. Geceyi ihyâ etmek, Allahü teâlâya olan sevginin en şerefli yollarındandır. Kişi Allahü teâlâyı sevince şüphesiz Allahü teâlâyı yalnız iken anmaktan, bütün gece ona yalvarıp yakarmaktan tad alır. Bu lezzetlerden uzak kalmak istemez.

Geceyi ihyâ etmenin miktarının keyfiyeti:

1. Bütün geceyi ihyâ etmek: Bu, kendilerini Allahü teâlâya ibâdete adamış ve ona münâcaattan tad alanların mertebesidir. Bu, onlar için gıda, kalbleri için hayattır. Bu, Tabiînden olan Selef-i sâlihînden bir cemâatin yoludur. Ebû Hanîfe, Sa’îd bin Cübeyr, Fudayl bin Iyâd, Ebû Süleymân Dârânî, Malik bin Dinar, Rebî bin Haysem ve başkaları bunlardandır (r.aleyhim). Bunlar, yatsı abdesti ile sabah namazını kılarlardı.

2. Gecenin yarısını ihyâ etmek: Bu şekilde ibâdet yapanlar pek çoktur. Bunun en güzeli, evvelâ gecenin üçtebirini yatıp uyuduktan sonra ibâdet için kalkarak, sonradan altıda birini

uyumaktır. Bu sûretle gecenin ortasını ibâdetle geçirmiş olur. Bu, en faziletli mertebedir.

3. Gecenin üçte birini ihyâ etmek: Bunun en güzeli, gecenin yarısını uyuduktan sonra kalkıp namaz kılmak, sonradan altıda birini uyumaktır. Abdullah bin Ömer'in rivâyet ettiği hadîs-i şerîfte, Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), "Allahü teâlâya en sevimli namaz, Davud'un (aleyhisselâm) namazıdır. O, gece yarısı uyur, üçtebirinde kalkar, namaz kılar ve sonra altıdabirini uyurdu" buyurdu. Öyleyse gecenin birinci yarısında ve son altıda birinde uyumak gerekir. Aradaki zamanı da ibâdetle geçirmelidir. Gecenin sonunda uyumak müstehabdır.

4. Vakit ta'yin etmemek: Aynı zamanda bu yol Abdullah İbni Ömer'in (radıyallahü anh), Sahâbe-i Kirâmdan azîmet sahiplerinin ve Tabiînden bir cemâatin yoludur. Onlar, gecenin evvelini uyku bastırıncaya kadar ihyâ ederlerdi. Uyku gelince uyurlar, uyanınca tekrar ibâdet ve tâatla meşgûl olurlardı. Uykuları gelince tekrar uyurlardı.

5. Miktarı en az olan mertebedir. Dört rek'at veya iki rek'at namaz kılmaktır.

Yemek yeme âdabı: Akıl ve basiret sahiplerinin gayeleri, Allahü teâlâya ve mükâfat yeri olan Cennete kavuşmaktır. Bu da, ancak ilim ve amel ile mümkündür, ilim ve amele devam edebilmek, ancak bedenin haramlardan ve şüphelilerden korunması ile olur. Bu bakımdan ba'zı âlimler, yiyip içmeği de dînin icâblarından saymışlardır. Allahü teâlâ Mü'minûn sûresi ellibirinci âyet-i kerîmesinde meâlen;

".... Helâl şeylerden yiyiniz ve sâlih amel işleyiniz. Çünkü ben, ne yaparsanız bilirim" buyuruyor, ilim öğrenip amel etmek ve takvâya ermek isteyen kimse, yemeği bir intizâm içinde yemelidir. Çünkü din uğruna yapılan herşeyde, dînin nûrları parlamalıdır. Bu nûrlar ise, insanın dizginlerini toplayacak olan sünnet ve edeblerdir. Bunlara dikkat ederek yemek yenilirse, haram lokma yemekten korunulmuş, ecir ve sevâba kavuşulmuş olur.

Yemeği yemeden önceki âdâb: Yiyeceğin helâl olması lâzımdır. Allahü teâlâ helâl yenmesini emrediyor. Elleri yıkamalıdır. Hadîs-i şerîfte: "Yemekten önce elleri yıkamak, yoksulluğu, yemekten sonra yıkamak ise, günahları giderir" buyuruldu. Yemek, yere serilen yaygı üzerine konulmalıdır. Çünkü bu, tevâzu hâline daha yakındır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm), yemeği yaygı üzerinde yerdi. Sofraya edebli bir şekilde oturmalıdır. Sağ ayağı dikip, sol ayak üzerine oturmak sünnettir.

Yemeği ibâdet ve tâatlara kuvvet bulmak niyetiyle yemelidir. Yoksa yemek, lezzet almak, keyiflenmek için yenmez. Yemeği fazla yememeli, az yemelidir. Yemeği ibâdete kuvvet kazanmak niyetiyle yemenin doğruluğu, doymadan önce yemeği bırakmakla anlaşılır. Çünkü doymak, ibâdete mâni olur. Doymadan sofradan kalkmak, ibâdete yardımcı olur. Acıkmadan yemek yememeli, doymadan önce kalkmalıdır. Böyle yapan kimsenin tabibe ihtiyâcı olmaz. Yemeği yalnız yememelidir. Hadîs-i şerîfte: "İnsanların en şerlisi, yalnız yiyen, başkasına vermiyen, yardım etmiyen ve kölesini dövendir" buyuruldu.

Sofra başındaki âdâb: Yemeğin evvelinde Besmele çekmek, sonunda Elhamdülillah demek. Bunlar seslice söylenir ki, başkalarının da hatırlayıp söylemesine sebep olur. Sağ el ile ve önünden yemektir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir keresinde, "Önünden ye" buyurdu. Fakat meyva bundan müstesnadır. Çeşitli meyvalar bulunan tabağın ortasından almak caizdir. Yemeğe tuzla başlayıp, tuzla bitirmelidir. Çünkü bunda şifâ vardır. Böyle yapmak sünnettir. Lokmayı küçük almalı ve iyice çiğnemelidir. Ağzındaki lokmayı yutmadıkça, diğer lokmayı almamalıdır. Ağzında lokma varken, diğer lokmayı alırsa, yemekte acele etmek olur. Tabağın ve ekmeğin ortasından

yememelidir. Her ikisinin de bir kenarından başlayıp, öylece yemeğe devam etmelidir. Hiçbir yemeği kötülememeli, yemek hoşuna giderse yemeli, hoşuna gitmezse yememelidir. Sıcak yemeğe üflememelidir. Yenilebilecek derecede soğuyuncaya kadar beklemelidir. Doymadan evvel sofradan kalkmalıdır. Yemek yerken fazla su içmemelidir. Lokma boğazında kaldığı veya susadığı zaman su içmelidir. Susadığı zaman içmesi, tıbbî yönden faydalıdır. Su içerken bardağı sağ eliyle alıp, Besmele çekerek, üç nefesde içmelidir. Ayakta ve yatarak su içmemelidir. Üzerine su damlamaması için, bardağın altına dikkat edilmelidir. İçmeden önce, bardağın içinde birşey olup olmadığını kontrol etmek için bakmalıdır. Suyu içtikten sonra Elhamdülillah demelidir.

Yemekten sonra müstehab olan şeyler altı tanedir:

İlki: Elleri yıkamaktır, ikincisi: Sofra kaldırılmadan kalkmamalıdır. Üçüncüsü: Sofradaki yemek ve ekmek kırıntılarını toplamaktır. Resûl-i ekrem (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Düşen ekmek ufaklarını yiyen darlık görmez. Çocuğu da ahmak olmaz” buyurdu. Dördüncüsü: Yemekten sonra dişlerinin arasını kürdan ile temizlemektir. Dişler arasından çıkarılan parçaları yutmamalıdır. Beşincisi: Dişlerini kürdanla temizledikten sonra, su ile çalkalamaktır. Altıncısı: Yediği yemeğe karşılık Allahü teâlâya hamd etmelidir. Helâl olan kazancından yedikten sonra, şöyle duâ etmelidir: “Allahım, bizi helâl rızık ile doyur. Bize hayırlı ve sâlih işler yapmak nasîb eyle. Bu yemeğin bize, sana ibâdet etmekte yardımcı olmasını nasîb eyle. Bu yemekten kazandığımız kuvveti, günah işlerde harcamaktan sana sığınırız.”

Cemâat hâlinde yemek yerken riâyet edilecek âdâb:

Bunlar altı tanedir, ilki: Yemeğe önce ev sahibi, sonra yaş ve fazilet bakımından yüksek olanlar başlar. Şayet kendisi bu mevkide ise, diğerlerini bekletmemek için hemen başlamalıdır.

İkincisi: Yemek yerken susmamalıdır. Yemek yerken sâlihlerin hikâyelerinden ve daha başka güzel şeylerden bahsetmelidir.

Üçüncüsü: Yemekte arkadaşından fazla yememeğe gayret etmektir. Meselâ, iki arkadaş birlikte (ortak olarak) yemek yerler. Biri diğerinin fazla yemesinden rahatsız olur ve buna rızâ göstermez ise, fazla yiyenin, yediği o fazlalık diğerinin hakkı olur. Bu yüzden birisi ile beraber yemek yerken; onu kendisine tercih ederek yemelidir.

Dördüncüsü: Arkadaşını kendisine, “Buyur ye” demeye mecbûr bırakacak kadar az yememelidir. Çünkü, bu yapmacık bir harekettir. Özellikle birisi ile yemek yerken, her zamanki âdeti üzere yemelidir. Ancak, kişi yalnız iken edeble yemelidir ki, bir toplulukta yemek yerken, edebe riâyet ederek yesin ve yapmacık bir iş yapmaya ihtiyaç duymasın. Bir kimsenin, arkadaşlarını kendisine tercih ettiğinden dolayı az yemesi güzeldir. Abdullah bin Mübârek hazretlerine hurma takdim edildiği zaman, onları arkadaşlarına bırakır ve “Kim fazla yerse, her çekirdeğe karşılık, ona bir dirhem vereceğim” derdi. Sonra çekirdekleri sayar, kimde fazla çekirdek olursa, çekirdeklerinin sayısınca ona dirhem verirdi. Bunu, yiyenlerin utanıp da çekinmelerini gidermek için yapardı.

Beşincisi: Ev sâhibi, arkadaşları yemek yerken onların yediklerine bakmamalıdır. Bu sebeple arkadaşları belki utanırlar. Hattâ, onlarla ilgilenmiyormuş ve kendisi ile meşgûl olmuyormuş gibi yapmalıdır. Misâfirden önce yemekten el çekmemeli, doyduysa bile yer görünmelidir.

Altıncısı: Arkadaşlarının tiksinmesine sebep olacak hareketlerde bulunmamalıdır. Elini tabağa doğru daldırmamalı, ağzını yemeğe doğru eğmemeli, ağzından birşey çıkaracağı zaman sofraya arkasını dönmeli ve sol eli ile almalıdır. Yemekte tiksinti verecek iğrenç sözlerden konuşmamalıdır.

Ziyârete gelen Kardeşlerine yemek vermenin fazileti ve âdabı:

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Üç şey vardır ki, kul onlar için hesaba çekilmez. Sahur yemeği, iftar yemeği ve dostları ile yediği şeyler” buyurdu.

Büyük zâtlardan bir kısmı, dostlarıyla beraber yemek yerken fazla, yalnız iken az yerlerdi. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) yine bir hadîs-i şerîfte; “Kim kardeşini doyuncaya kadar yedirir ve kandırıncaya kadar su içirirse, Allahü teâlâ onu Cehennemden uzaklaştırır” buyurdu.

Yemeği hazırlama âdabı: Bunlar beş tanedir. İlki: Yemeği hazırlamada acele etmektir. Yemek için misâfiri fazla bekletmemelidir. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Acele şeytandandır. Fakat şu beş şeyde acele etmek müstesnadır. Bunlar; misâfiri yedirmek, cenâzeyi defn etmek, bekârı evlendirmek, borcunu ödemek, günaha tövbe etmektir” buyurdu.

İkincisi: Yemekleri sıra ile takdim etmelidir. Et yemeğini önce getirmek, misâfire iyi bir ikramdır.

Üçüncüsü: Sofrada bakla bulundurmalıdır. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm): “Melekler bakla bulunan sofraya gelirler” buyurdu.

Dördüncüsü: Ev sahibi, misâfirden önce elini yemekten çekmemelidir. Onlardan sonra sofradan kalkmalıdır. Büyük zâtlardan ba’zısı, yemeğe da’vet ettiği kimseleri yemekle başbaşa bırakıp, yemeği bitirmelerine yakın onların yanına gelir, sofraya oturur ve Besmele ile yemeğe başlardı. Misâfirlerine “Haydi siz de bana yardım edin” derdi Böylece onların doymalarına yardım ederdi.

Beşincisi: Yemeği, yetecek miktarda ikram etmelidir. Yemeği az getirmek, mürüvvetin noksanlığını, fazla getirmek ise, işin yapmacık olduğunu gösterir. Fakat, ev halkının da hakkını ayırmak lâzımdır. Çünkü misâfirden birşey artmayabilir. Bundan dolayı da evdekileri zor duruma sokmamalıdır.

Kazanç ve geçim âdabı: Allahü teâlâ âhıreti, dünyâda yapılan amellere, sevâbın ve mükâfatın verildiği yer yaptı. Dünyâyı da kazanç ve geçim uğrunda sıkıntı, mihnet, meşakkat ve imtihan yeri yaptı. İnsanlar kazanç husûsunda üç kısımdır. Birincisi; dünyâ geçimi kendisini âhıretinden alıkoyan kimsedir ki, helâka uğrayanlardandır, ikincisi; âhıreti kendisini dünyâ geçiminden alıkoyan kimsedir. Bu kimse, âhırette kurtuluşa erenlerdendir. Üçüncüsü ise; âhıreti kazanmak için dünyâ ile meşgûl olanlardır. Bu kimsenin durumu, i’tidâle en yakın ve orta bir yoldur. Maişeti te’min ederken doğru yola yapışılmazsa, iktisâd ve i’tidâl rütbesine kavuşulamaz. İktisâd mertebesinde olan kimse, dünyâyı gaye değil, sâdece âhıreti elde etmek için bir vasıta görür.

Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) hadîs-i şerîflerde kazanç hakkında şöyle buyurmuştur:

“Günahlardan bir kısmına, maişet talebi uğrunda çekilen mihnetler keffâret olur.”

“Doğru ve dürüst olan tacir, kıyâmet gününde sıddîklar ve şehîdlerle beraber haşr olunur.”

“Dilencilikten korunmak, Aile efradına bolluk göstermek ve etrâfındakilere yardımda bulunabilmek maksadıyla, helalinden ve meşrû şekilde dünyalık taleb eden kimse, yüzü, ondördüncü gecesindeki ay gibi parlak olduğu halde Allahü teâlâya kavuşur.”

“Allahü teâlâ, san’atkâr olan kulunu sever.”

“Ticârete sarılınız. Çünkü rızkın onda dokuzu ticârettedir.”

Lokman Hakîm oğluna; “Ey Oğul! Helâl kazanç ile yoksulluktan korun. Yoksul düşen kimse üç musibetle karşılaşır Birincisi, din zayıflığıdır. Çünkü fakirlik, insanı kötülüğe sürükler. İkincisi, akıl zayıflığıdır. Çünkü ihtiyâç düşüncesi, insanı şaşırtır. Üçüncüsü, mürüvveti ve insanlığı kaybolur” diye nasîhat etti.

Hazreti Ömer buyurdu ki: “Sizden biriniz, oturduğu yerde, “Allahım rızkımı ver” demesin. Biliyorsunuz ki, gökten ne altın yağar, ne de gümüş.”

Ebû Kılâbe bir zâta; “Seni geçimi te’min ederken görmem, hiç çalışmayıp sâdece câmi köşesinde görmemden daha sevimlidir” dedi.

Evzâî, birgün İbrâhim bin Edhem ile karşılaştı. İbrâhim bin Edhem omuzunda bir miktar odun taşıyordu. Bu hâli gören Evzâî ona, “Yâ İbrâhim! Bu yaptığın nedir? Dostların senin ihtiyâcını te’min ederler” deyince, İbrâhim bin Edhem; “Yâ Ebâ Amr! Böyle söyleme. Zîrâ, helâl kazanç uğrunda zorluklara katlanan kimseye Cennet vâcib olur, diye duyduğum için, kendi nafakamı kendim te’mine çalışırım” dedi.

Ticâret, ya yetecek miktarı te’min için yapılır veya servet ve mal yığmak için yapılır. Şayet, hayır ve hasenat düşünmeden, sâdece mal ve mülkünü çoğaltmak, servet yığmak için yapılan ticâret kötülenmiştir. Kendi geçimini te’min etmek için ticâretle uğraşmak pek faziletlidir.

> Ticârette adâlet ve zulüm: Ticâret yapan kimsenin, ticârette zulmü bırakması, adâletle muâmele etmesi lâzımdır. Ticârette zulüm yapılınca, bundan başkası zarar görür. Ticâretteki zulüm birkaç kısma ayrılır. Birisi, zararı umûmî olan zulüm ki, bu da iki kısma ayrılır. Birincisi karaborsacılıktır. Herkesin ihtiyâcı olan yiyeceklerde olur. Satıcı elindeki yiyecekleri satmak için fiyatların yükselmesini bekler. Bu umûmu ilgilendiren bir zulümdür. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm) bir hadîs-i şerîfte; “Bir kimse yiyecek maddesini kırk gün hapsettikten sonra onu tasadduk etse (sadaka olarak verse) yine de ihtikârının (karaborsacılığının) günâhına keffâret olmaz” buyurdu.

Tabiînden bir zât, birisine şöyle nasîhatta bulundu: “Oğlunu iki ticârete ve iki san’ata verme, iki ticâretten birisi, yiyecek maddeleri satmaktır. Çünkü bu ticâretle uğraşan, yiyecek maddelerinin pahalılaşmasını ister, ikincisi, kefen satmaktır. Bunu satan kimse de insanların ölmesini arzu eder. San’atlara gelince, birisi kasaplıktır. Bu san’at, kalbin katılığına ve merhametsizliğine sebep olur. Diğeri ise kuyumculuktur. Bu da, dünyâyı altın ve gümüşle süslemeye çalışır.”

İkincisi; piyasaya sahte para sürmektir. Paranın sahte para olduğunu bilmeyerek alan zulme uğramış olur. Kendisine sahte para verilen kimse, derhal o parayı imha etmelidir. Ticâretle uğraşan kimseler, sahte parayı tanımalıdır.

Üçüncü kısım; zararı yalnız muâmele ettiği kimseye dokunandır. Alış-veriş ettiği herkesin, kendisinden zarar gördüğü kimse zâlimdir. Adâlet ise, müslüman kardeşine zarar vermemekle olur. Satıcı, övmek sûreti ile ve yemîn ile malını satmamalıdır. Malında bir kusur varsa, alıcıya onu söylemelidir.

Şakîk-i Belhî şöyle anlattı: Ebû Hanîfe’nin (radıyallahü anh) bir ticâret ortağı vardı. İsmi Bişr idi. İmâm-ı a’zam ona yetmiş elbise gönderdi. Ayrıca bir mektûp yazarak, bu elbiselerin içerisinde kusurlu elbise vardır. Kusurları şunlar şunlar, diye ona bildirdi ve onu satarken müşteriye kusurunu da bildirmesini istedi. Ancak Bişr, onu kusurunu söylemeden sattı. Ebû Hanîfe hazretleri geri dönen Bişr’e, “O elbiseyi dediğim gibi sattın mı?” diye sordu. Ortağı da, “Söylemeyi unuttum” dedi. Bunun üzerine İmâm-ı a’zam, kendisine verilen paranın hepsini sadaka olarak dağıttı. “Madem ki ona şüphe karıştı, benim öyle paraya ihtiyâcım yoktur” dedi. O elbiselerden İmâm-ı a’zam hazretlerinin eline, otuzbin dirhem geçmişti.

Tüccârı, dünyâ meşgûliyetleri, âhıretinden alıkoymaması lâzımdır. Yoksa ömrü zayi olur. Ticârete başlarken niyeti düzeltmelidir. Kazancı ile dîne yardımcı olmaya, çoluk-çocuğuna yetecek kadar maişet kazanmaya niyet etmelidir. Bunu yapabilirse, o tüccâr Allahü teâlâ yolunda gazâ yapanlardan olur.

> Birgün Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) Eshâbı ile birlikte oturuyordu. Gücü kuvveti yerinde bir genç yanlarından geçti. Eshâb-ı Kirâm, “Yazık şu gence, keşke gençliğini ve kuvvetini Allah yolunda çalışırken harcasa idi” dediler. Bunun üzerine Resûlullah efendimiz (aleyhisselâm) “Böyle demeyiniz. Eğer, o kendisini dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, o da Allah yolundadır. Eğer ana-babasına yardımcı olup, onları da dilenmekten men etmek için çalışıyorsa, yine Allah yolundadır. Eğer mal çokluğu ile övünmek için çalışıyorsa, şeytanın yolundadır” buyurdu. Ahmed Gazâlî’nin Kelime-i tevhîd hakkında yazdığı El-Hısn-ül-hasîn adlı eserinden ba’zı bölümler:

> Peygamber efendimizin (aleyhisselâm) bildirdiği bir hadîs-i kudsîde Allahü teâlâ şöyle buyurdu: “La ilahe illallah, benim kal’amdır. Kim benim kal’ama girerse, azâbımdan emîn olur.”

“La ilahe illallah” sözü, en büyük kal’adır. Allahü teâlânın birliğini bildiren yüce bir sözdür. Kim onu kendisine kal’a edinirse, ebedî saadeti ve ni’metleri elde eder. Kim de bu mübârek kelimeyi kendisine kal’a edinmezse, ebedî azâba düçâr olur.

Bu kelime, kalb dâiresini kuşatan bir kal’a olmazsa, bu kelimenin rûhu ve ma’nası kalbe tam sinmezse, kalbe hâkim olup nefsin, hevânın ve şeytanın buraya girmesine mâni olan bir muhafız olmazsa, insan bu kal’anın dışında kalır. Bu kelimeden nasîbin dil ile olmasın. Bu kelimeden nasîbin, onun rûhu ve ma’nâsı olsun. Bu kelimeyi rûhuna sindir. Çünkü Resûlullah (aleyhisselâm) ve diğer peygamberler böyle yapmıştır. Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhıretin sermâyesini, iki dünyânın saadetini kazanmış, Allahü teâlânın velî kullarının zümresine katılmış olursun. Eğer bu sözden nasîbin dil ile söylemekten ibâret kalırsa, bu, münâfıkların başı Abdullah bin Übey ve diğer binlerce kalbinden îmân etmiyen münâfıkların nasîbidir. Eğer Kelime-i tevhîdden nasîbin böyle olursa, dünyâ ve âhırette hüsrana uğrarsın. Bu ise apaçık bir zarardır. Böyle olunca, düşman zümresine katılırsın. Münâfıklar Cehennemin en alt derekesindedirler.

La ilahe illallah sağlam bir kal’adır. Fakat onun üzerine tekzîb mancınığı diktiler, tahrip taşları ile taşladılar, muhalefet ve nifak çekiçleri ile onun yıkılmasına yardımcı oldular. Sonra insanların kalblerine düşman girdi. İnsanlar, Lâ ilahe illallah kelimesinin ma’nâsından uzaklaştılar. Onlarda sâdece dilin Kelime-i tevhîdi söylemesi kaldı. Böyle insanlar, sâdece kal’ayı söylemiş oldular. Nasıl ki ateşin ismini söylemek, insanı yakmadığı, suyun ismi insanı boğmadığı, ekmeğin ismi insanı doyurmadığı, kılıcın ismi insanı kesmediği gibi, kal’anın ismi de insanı düşmandan korumaz. Bunlar gibi, Kelime-i tevhîdin sâdece lafzını söyleyip, ma’nâsından haberdâr olmamak da, insanı âhıret azâbından korumaz.

Bu hadîs-i kudsî, pek derin ma’nâlar taşımaktadır. Bir kimsenin dili, ateş kelimesini söylemekle yanmaz. Yine bir kimse, bin dinar sözünü söylemekle zengin olmaz. Bu bakımdan, söz bir kabuktur, ma’nâsı ise özünü teşkil eder. Söz sedef ise, ma’nâ incidir, öyleyse, öz kaybedilirse, kabuk ne işe yarar. Cevher inci kaybedilirse, sedefin ne kıymeti var. İşte, Lâ ilahe illallah kelimesi de, ma’nâsı ile birlikte, aynen rûh ile cesed gibidir. Rûhsuz cesed fâide vermediği gibi, bu kelimenin de ma’nâsından haberdâr olunmadığı ve cân-ı gönülden kabûl ederek söylenmediği zaman fâide vermez.

Îmânı kâmil olanlar, bu kelimenin hem sûretine, hem de ma’nâsına sarıldılar. Onlar, onu dilleriyle söylemek sûretiyle zâhirlerini, ma’nâsı ile de bâtınlarını süslediler. Bunlar gibi olmıyanlar ise, bu kelimenin lafzına yapıştılar, ma’nâsını bıraktılar. Böylece bâtınları îmândan nasîb alamadı. Onların kalbleri kapkaranlıktır. Bu sözü söylemek sûretiyle, dünyalık olan maksadlarına erdiler.

Görülmüyor mu, insanlar Lâ ilahe illallah diyor, fakat nefsinin arzu ve isteklerine, paraya ve dünyâya tapıyor. Yarın, kıyâmet gününde Allahü teâlâ, “Ey kulum! Olmıyan şeyi niçin söylüyorsun?” buyurup, “Yalan söyledin” deyince ne cevap vereceksin. Halbuki sen, dünyâ malına ve paraya kulluk ediyorsun. Ey insanoğlu! Niçin Allahü teâlâdan başkasıyla lezzet alıyorsun? Halbuki bütün herşey O’nun elindedir. O, bütün bu mülklerin sahibidir. Mülkünde istediği gibi tasarruf eder. Âlemde, ancak O’nun dilediği ve O’nun irâde ettiği şey olur. Onun için, O’ndan başkasıyla lezzet alma. Rahmetinden ümid kesme. Çünkü O’nun rahmetinden, ancak kâfirler ümid keserler.

La ilahe illallah dendiği zaman, onun meskeni, mekânı insanda sâdece dil olursa, onun kalbde hiçbir meyvesi olmaz. O zaman insan münâfık olur. Eğer bu kelimenin insandaki yeri kalb olursa, o insan mü’min demektir. Eğer bu kelimenin insandaki yeri rûh olursa, Allahü teâlâya âşık demektir. Onun için, sen dilin ile mü’min olmaktan sakın. Kalbinle mü’min ol. Bu kelime, kıyâmet günü Arasat’ta, “Yâ Rabbî, bununla şu kadar sene beraber oldum. Benim hakkımı tanımadı, hürmetimi gözetmedi” diye senin hakkında da’vâcı olur. Bu kelime, kıyâmet günü lehinde veya aleyhinde şahitlik eder.

Kelime-i tevhîdin ma’nâsının yerleştiği kalbi, hiçbir şey köle ve kul edinemez. Çünkü onun, sâdece Allahü teâlâ ile ünsiyeti vardır. Sâdece O’nun zikri ile mutmain olur. Böyle olunca, kalb başkalarının köleliğinden kurtulmuş olur. Bu bakımdan hürdür. Hür ise, satılamaz ve satın alınamaz. Fakat nefs, şehvetlerine

ve dünyâ lezzetlerine meyl edince, her lezzet ve şehvet, onu kendisine köle edinir. O zaman nefs köle durumundadır. Böyle insanlar, Kelime-i tevhîdin ma'nâsını kalblerine yerleştirmeyenlerdir.

Se'âdet ağacı "La ilahe illallah" ağacıdır. Kim onu tasdik dikişi ile diker, ihlâs suyu ile sular, sâlih amel ile gözetirse, onun kökleri sağlam ve sabit olur. Hiçbir şey onu sarsamaz. Yaprakları yeşerir, meyveleri bol ve kat kat olur. Rabbinin izni ile, her zaman meyve verir. Bu ağacın meyvesi; gafletten uyanıklık, tövbe, zühd, vera', tevekkül, teslimiyet ve bâtınî güzel sıfatların hepsidir. Bu ağacı, tekzib ederek diktiğin, riya suyu ile suladığın, kötü ameller ve çirkin işlerle, ahdi bozmak ve emâneti gözetmemek sûretiyle onu zayi ettiğin zaman, onun kökleri sağlam ve sabit olmaz. Yaprakları yeşermez ve meyve vermez. Kökleri parçalanır.

Kim bu ağaca sığınırsa, zafere erişir.

> Böyle yapmayan, hüsrana uğrar. Kim bu ağaca bağlanırsa, iki dünyâda mes'ûd ve bahtiyar olur. Kim de buna bağlanmazsa, iki cihanda bedbaht olur. Bu ağacın dallarından bir dala yapışan kimseyi, bu dal, yüksek derecelere kavuşturur. Lâ ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, kendisine yapışan kurtulur. Peygamber efendimiz (aleyhisselâm); "Lâ ilahe illallah deyinceye kadar insanlarla muharebe etmeye emrolundum" buyurdu.

La ilahe illallah öyle bir kelimedir ki, Allahü teâlânın vahdaniyetini tanımayı sağlar. Onun meyvesi, Allahü teâlânın bir olduğunu ikrârdır. "Ey insanoğlu! Allahü teâlâ seni, tevhîdini bilmen için yarattı. Âlemdeki bütün herşeyi de, senin için yarattı." Ve bunlar arasındaki hayvanları, bitkileri sana hizmetçi kıldı. Yer senin ikâmet etmeni sağlar. Melekler seni muhafaza eder. Güneş sana ışık verir. Hepsi senin için yaratılmıştır. Sen, sâdece Allahü teâlâyı bir bilip, O'na kulluk için yaratıldın, öyleyse bütün mahlûkât, Allahü teâlânın vahdaniyetini ve bir olduğunu kabûl edip, bunu ikrâr için yaratılmıştır. Ey insanoğlu! Allahü teâlâ bütün eşyayı senin için yarattı. Seni de kendisi için yarattı. Sen ise, Allahü teâlânın senin için yarattığı şey ile meşgûl oldun, ni'metin sahibini unuttun. Sana gelen bağış ve lütuflarından faydalandın. Vereni hatırlamadın. Böylece ni'metin şükrünü eda etmedin. Sana verdiği ihsân ve lütuflarının hürmetine riâyet etmedin. Ni'met sahibine şükür, O'nun verdiği ni'mete teşekkür etmektir. Bu da, kendisine verdiği ni'metten dolayı O'na senada bulunmakla olur.

Ey insanoğlu! Sâdece Allahü teâlâ verir, öyleyse, sâdece O'nunla meşgûl ol ve O'na yönel, Bu hâsıl olursa, senin için bütün ni'metler hâsıl olur.

Ey insanoğlu! Allahü teâlâdan başkasına yöneldiğin, onlara iltifât ettiğin müddetçe, "La ilahe illallah" kelimesini söylemeye devam et. Çünkü o, sendeki iyi olmayan şeyleri yok eder. Sana övülen iyi hasletleri getirir.

□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□□

1) Mu'cem-ül-müellifîn cild-2, sh. 147

2) Vefeyât-ül-a'yân cild-1, sh. 97

3) Tabakât-üş-Şâfiiyye cild-6, sh. 60

4) Şezerât-üz-zeheb cild-4, sh. 60

5) El-Bidâye ven-nihâye cild-12, sh. 196

6) Esmâ-ül-müellifîn cild-1, sh. 83

7) Mîzân-ül-i'tidâl cild-1, sh. 150

8) Lisân-ül-mîzân cild-1, sh. 293

9) Câmi'-ü kerâmât-il-evliyâ cild-1, sh. 293

10) Tabakât-ül-evliyâ sh. 102

11) Keşf-üz-zünûn